

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PRIIT RIKAMÄE
της 13ης Ιανουαρίου 2022¹

Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-451/19 και C-532/19

Subdelegación del Gobierno en Toledo

κατά

XU (C-451/19)

και

Subdelegación del Gobierno en Toledo

κατά

QP (C-532/19)

[αιτήσεις του Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανωτέρου δικαστηρίου της Καστίλλης-Λα Μάντσα, Ισπανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 20 ΣΛΕΕ – Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Πολίτης της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας – Αίτηση μέλους της οικογένειάς του, υπηκόου τρίτης χώρας, για τη χορήγηση άδειας διαμονής – Απόρριψη – Υποχρέωση του πολίτη της Ένωσης να διαθέτει επαρκείς πόρους – Υποχρέωση των συζύγων για συμβίωση – Ανήλικο τέκνο το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης – Εθνική νομοθεσία και εθνικές πρακτικές – Δυνατότητα πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που απονέμονται στους πολίτες της Ένωσης – Στέρηση»

I. Εισαγωγή

1. Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανώτερο δικαστήριο της Καστίλλης-Λα Μάντσα, Ισπανία) στις υπό κρίση συνεκδικαζόμενες υποθέσεις έχουν ως αντικείμενο την ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ όσον αφορά την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε υπηκόους τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας (υιός της συζύγου και σύζυγος, αντιστοίχως) Ισπανού πολίτη ο οποίος δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, καθώς και την ενδεχόμενη υποχρέωση συγκεκριμένης και εξατομικευμένης εξετάσεως του ζητήματος κατά πόσον υφίσταται σχέση εξαρτήσεως μεταξύ των μελών του οικογενειακού πυρήνα.

2. Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ενδίκων διαφορών μεταξύ της Subdelegación del Gobierno en Toledo (αντιπροσωπείας της Κυβερνήσεως στην επαρχία του Τολέδου, Ισπανία) (στο εξής: αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως) και υπηκόων τρίτων χωρών με αντικείμενο την εκ

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

μέρους της αντιπροσωπείας της Κυβερνήσεως απόρριψη αιτήσεων για χορήγηση στα πρόσωπα αυτά άδειας διαμονής υπό την ιδιότητα του μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης. Προς στήριξη των αιτημάτων τους, οι προσφεύγοντες επικαλούνται παράγωγο δικαίωμα διαμονής, στηριζόμενο στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ, καθώς και τη σχετική με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης νομολογία του Δικαστηρίου. Οι υπό κρίση υποθέσεις παρέχουν στο Δικαστήριο την ευκαιρία να διευκρινίσει τη νομολογία του σχετικά με το παράγωγο δικαίωμα διαμονής, το οποίο, σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, πρέπει να αναγνωρίζεται σε υπήκοο τρίτης χώρας δυνάμει της ως άνω διατάξεως.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία 2004/38/EK

3. Το άρθρο 1 της οδηγίας 2004/38/EK² ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία καθορίζει:

- α) τους όρους που διέπουν την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών από τους πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους·
- β) το δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους·

[...].»

4. Το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Δικαιούχοι», προβλέπει, στην παράγραφο 1, τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2 σημείο 2 που τους συνοδεύουν ή πηγαίνουν να τους συναντήσουν.»

5. Το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

[...]

² Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77).

β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

[...]

δ) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία α), β) ή γ).

«2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν, στο κράτος μέλος υποδοχής, τον πολίτη της Ένωσης και εφόσον ο εν λόγω πολίτης πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α), β) ή γ).»

2. Η οδηγία 2003/86/ΕΚ

6. Το άρθρο 2 της οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης³, ορίζει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[...]

γ) “συντηρών”: υπήκοος τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα σε κράτος μέλος και υποβάλλει, ο ίδιος ή τα μέλη της οικογένειάς του, αίτηση οικογενειακής επανένωσης προκειμένου να επανενωθούν μαζί του/της

[...].»

7. Το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται όταν ο συντηρών κατέχει άδεια διαμονής που έχει εκδοθεί από κράτος μέλος διάρκειας ισχύος ανώτερης ή ίσης με ένα έτος, ο οποίος έχει εύλογη προοπτική να αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής, εφόσον τα μέλη της οικογένειάς του/της είναι υπήκοοι τρίτης χώρας, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους.

[...]

3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.»

8. Κατά το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας:

«1. Τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των προϋποθέσεων που αναφέρονται στο κεφάλαιο IV, καθώς και στο άρθρο 16, των ακόλουθων μελών της οικογένειας:

[...]

³ ΕΕ 2003, L 251, σ. 12.

γ) των ανήλικων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων του συντηρούντος, όταν ο συντηρών έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων. Τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν την επανένωση των τέκνων των οποίων η επιμέλεια είναι επιμερισμένη, εφόσον συναινεί ο έτερος δικαιούχος της επιμέλειας·

[...]

6. Κατά παρέκκλιση, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτήσουν ότι οι αιτήσεις για οικογενειακή επανένωση ανηλικών τέκνων πρέπει να υποβάλλονται πριν από την ηλικία των δεκαπέντε ετών, όπως προβλέπεται από την ισχύουσα νομοθεσία τους που ισχύει κατά την ημερομηνία θέσης σε εφαρμογή της παρούσας οδηγίας. Εάν η αίτηση υποβληθεί μετά την ηλικία αυτή, τα κράτη μέλη που αποφασίζουν να εφαρμόσουν την παρέκκλιση αυτή επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή των τέκνων για άλλους λόγους εκτός της οικογενειακής επανένωσης.»

9. Κατά το άρθρο 5, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/86:

«Η αίτηση υποβάλλεται και εξετάζεται όταν τα μέλη της οικογένειας διαμένουν εκτός της επικράτειας του κράτους μέλους στο οποίο διαμένει ο συντηρών.

Κατά παρέκκλιση, ένα κράτος μέλος μπορεί να δέχεται, στις δέουσες περιπτώσεις, την υποβολή αίτησης όταν τα μέλη της οικογένειας βρίσκονται ήδη στο έδαφός του.»

B. Το ισπανικό δίκαιο

10. Το άρθρο 32 του ισπανικού Συντάγματος προβλέπει τα εξής:

«1. Ο άνδρας και η γυναίκα έχουν το δικαίωμα να συνάπτουν γάμο ως απολύτων ίσοι έναντι του νόμου.

2. Νόμος καθορίζει τις μορφές γάμου, την ηλικία και την ικανότητα σύναψης γάμου, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συζύγων, τους λόγους διάστασης και λύσης του γάμου και τα αποτελέσματά τους.»

11. Κατά το άρθρο 68 του Código Civil (αστικού κώδικα):

«Οι σύζυγοι έχουν υποχρέωση συμβίωσης, αμοιβαίας πίστης και αρωγής. Επίσης οφείλουν να μοιράζονται τις οικιακές ευθύνες καθώς και τη μέριμνα για τους ανιόντες και κατιόντες τους και τα λοιπά εξαρτώμενα από αυτούς πρόσωπα.»

12. Το άρθρο 70 του ως άνω κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Οι σύζυγοι καθορίζουν με κοινή συμφωνία τον τόπο της οικογενειακής στέγης και, σε περίπτωση διαφωνίας, αποφαινεται το δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη το συμφέρον της οικογένειας.»

13. Κατά το άρθρο 110 του εν λόγω κώδικα:

«Ο πατέρας και η μητέρα, ακόμη και αν δεν ασκούν τη γονική μέριμνα, υποχρεούνται να φροντίζουν τα ανήλικα τέκνα τους και να τους παρέχουν διατροφή.»

14. Κατά το άρθρο 154 του αστικού κώδικα:

«Οι μη χειραφετημένοι ανήλικοι υπόκεινται στη γονική μέριμνα των γονέων.

[...]

15. Το άρθρο 1 του Real Decreto 240/2007, sobre entrada, libre circulación y residencia en España de ciudadanos de los Estados miembros de la Unión Europea y de otros Estados parte en el Acuerdo sobre el Espacio Económico Europeo (βασιλικού διατάγματος 240/2007 σχετικά με την είσοδο, ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή στην Ισπανία πολιτών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των άλλων συμβαλλόμενων στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κρατών)⁴, της 16ης Φεβρουαρίου 2007, στην εφαρμοστέα επί της διαφοράς της κύριας δίκης εκδοχή του, ορίζει τα εξής:

«1. Το παρόν βασιλικό διάταγμα ρυθμίζει τις προϋποθέσεις για την άσκηση των δικαιωμάτων εισόδου και εξόδου, ελεύθερης κυκλοφορίας, διαμονής, μόνιμης διαμονής και εργασίας στην Ισπανία για τους υπηκόους άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των άλλων συμβαλλόμενων στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κρατών, καθώς και τους περιορισμούς των προαναφερθέντων δικαιωμάτων για λόγους δημοσίας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας.

2. Το περιεχόμενο του παρόντος βασιλικού διατάγματος δεν θίγει τις διατάξεις ειδικών νόμων και διεθνών συνθηκών στις οποίες η Ισπανία είναι συμβαλλόμενο μέρος.»

16. Το άρθρο 2 του ως άνω βασιλικού διατάγματος προβλέπει τα εξής:

«Το παρόν βασιλικό διάταγμα εφαρμόζεται επίσης, υπό τους προβλεπόμενους σε αυτό όρους, στα κατωτέρω απαριθμούμενα μέλη της οικογένειας υπηκόου άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους, ανεξαρτήτως της ιθαγενείας τους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν τον υπήκοο αυτόν:

a) στον/στη σύζυγο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει υπάρξει συμφωνία ή κήρυξη ακυρότητας του γάμου, διαζύγιο ή δικαστικός χωρισμός.

[...]

c) στους άμεσους κατιόντες του εν λόγω υπηκόου, καθώς και σε εκείνους του/της συζύγου ή του/της καταχωρισμένου/ης συντρόφου του, οι οποίοι είναι ηλικίας κάτω των 21 ετών ή και υπερβαίνουν την ηλικία αυτή εφόσον συντηρούνται από αυτόν ή είναι ανίκανοι, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει υπάρξει συμφωνία ή κήρυξη ακυρότητας του γάμου, διαζύγιο ή δικαστικός χωρισμός ή ότι το σύμφωνο συμβίωσης δεν έχει ακυρωθεί·

[...].»

⁴ BOE αριθ. 51 της 28ης Φεβρουαρίου 2007, σ. 8558, στο εξής: βασιλικό διάταγμα 240/2007.

17. Κατά το άρθρο 7 του εν λόγω βασιλικού διατάγματος:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης ή υπήκοοι άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους έχουν δικαίωμα διαμονής στο ισπανικό έδαφος για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

[...]

b) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας της Ισπανίας, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας στην Ισπανία· ή

[...]

d) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης ή υπήκοο άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία a, b ή c.

2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν στην Ισπανία τον πολίτη της Ένωσης ή τον υπήκοο άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους, εφόσον ο εν λόγω πολίτης ή υπήκοος πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1, στοιχεία a, b ή c.

[...]

7. Όσον αφορά τα επαρκή μέσα διαβίωσης, δεν δύναται να καθοριστεί πάγιο ποσό, αλλά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η προσωπική κατάσταση των υπηκόων του κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους. Εν πάση περιπτώσει, το ποσό αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει το όριο οικονομικών πόρων κάτω του οποίου οι Ισπανοί λαμβάνουν κοινωνική αρωγή ή το ύψος της κατώτατης συντάξεως κοινωνικής ασφαλίσεως.»

18. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του ίδιου βασιλικού διατάγματος ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα μνημονευόμενα στο άρθρο 2 του παρόντος βασιλικού διατάγματος μέλη της οικογένειας υπηκόου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλου συμβαλλόμενου στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο κράτους, τα οποία δεν είναι υπήκοοι ενός εκ των κρατών αυτών, μπορούν, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν τον υπήκοο αυτόν, να διαμείνουν στην Ισπανία για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, έχουν δε την υποχρέωση να ζητήσουν και να λάβουν “άδεια διαμονής μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης”.»

III. Το ιστορικό της διαφοράς, η διαδικασία της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

A. Η υπόθεση C-451/19

19. Ο XU, υπήκοος Βενεζουέλας, γεννήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2001 στην Βενεζουέλα. Η μητέρα του XU, υπήκοος Βενεζουέλας, είναι κάτοχος Tarjeta de residencia Comunitaria (κοινοτικής άδειας διαμονής) και ζει με το τέκνο της στην Ισπανία από το 2004. Ο XU είχε λάβει άδεια διαμονής στο εν λόγω κράτος μέλος.

20. Στις 20 Ιανουαρίου 2011 δικαστήριο της Βενεζουέλας αρμόδιο για τις οικογενειακές υποθέσεις ανέθεσε την επιμέλεια του XU στη μητέρα του, η οποία μπορούσε να διαμείνει στην Ισπανία με το τέκνο της χωρίς κανενός είδους περιορισμό.

21. Η μητέρα του XU και ο πατριός του, Ισπανός υπήκοος ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης, συνήψαν γάμο στο El Viso de San Juan (Ισπανία) στις 6 Σεπτεμβρίου 2014. Το κύρος του γάμου αυτού δεν έχει αμφισβητηθεί.

22. Οι σύζυγοι συμβιώνουν στο El Viso de San Juan (Ισπανία) από τις 12 Δεκεμβρίου 2008. Στις 24 Ιουλίου 2009 απέκτησαν τέκνο, το οποίο έχει την ισπανική υπηκοότητα.

23. Στις 28 Σεπτεμβρίου 2015 ο πατριός του XU υπέβαλε για λογαριασμό του XU αίτηση χορηγήσεως προσωρινής άδειας διαμονής μέλους της οικογένειας πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο c, του βασιλικού διατάγματος 240/2007.

24. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι ο πατριός του XU δεν απέδειξε ότι διέθετε επαρκείς πόρους για τον ίδιο και για τα μέλη της οικογένειάς του, όπως επιτάσσει το άρθρο 7 του βασιλικού διατάγματος 240/2007.

25. Στις 28 Ιανουαρίου 2016 η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως επικύρωσε την απόρριψη της αιτήσεως του πατριού του XU. Ο εν λόγω πατριός άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Juzgado de lo Contencioso-Administrativo nº 1 de Toledo (διοικητικού πρωτοδικείου αριθ. 1 του Τολέδου, Ισπανία).

26. Το εν λόγω δικαστήριο δέχθηκε την προσφυγή, κρίνοντας ότι το άρθρο 7 του βασιλικού διατάγματος 240/2007 δεν έχει εφαρμογή εν προκειμένω, δεδομένου ότι ο πατριός του XU ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης.

27. Το Δημόσιο άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανωτέρου δικαστηρίου της Καστίλλης-Λα Μάντσα), το οποίο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνεπάγεται το να απαιτείται από Ισπανό υπήκοο ο οποίος δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας να πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, του [βασιλικού διατάγματος 240/2007], ως αναγκαία προϋπόθεση για την αναγνώριση του δικαιώματος διαμονής του ανήλικου τέκνου, υπηκόου τρίτης χώρας, του ή της συζύγου του που είναι επίσης υπήκοος τρίτης χώρας, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 2, του [βασιλικού διατάγματος 240/2007], σε περίπτωση που οι απαιτήσεις αυτές δεν πληρούνται, παράβαση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, εάν, συνεπεία της αρνήσεως αναγνώρισεως του εν λόγω

δικαιώματος, ο Ισπανός υπήκοος υποχρεώνεται να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του; Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 68 του ισπανικού αστικού κώδικα προβλέπει υποχρέωση συμβίωσης των συζύγων.

- 2) Εν πάση περιπτώσει και ανεξάρτητα από τα ανωτέρω και από την απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα, αντιβαίνει στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ η πρακτική του ισπανικού κράτους να εφαρμόζει αυτομάτως τη ρύθμιση του άρθρου 7 του [βασιλικού διατάγματος 240/2007], μη χορηγώντας άδεια διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος είναι ανήλικο τέκνο του/της συζύγου, υπηκόου τρίτης χώρας, ενός πολίτη της Ένωσης που ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας (οι οποίοι σύζυγοι έχουν ένα ανήλικο τέκνο Ισπανό υπήκοο που επίσης ουδέποτε έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας), για τον λόγο και μόνον ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν πληροί τις απαιτήσεις που προβλέπονται στη διάταξη αυτή, χωρίς να εξετάζεται συγκεκριμένα και ατομικά εάν μεταξύ του εν λόγω πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας υφίσταται σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, για οποιονδήποτε λόγο και λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις, σε περίπτωση μη αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής του υπηκόου τρίτης χώρας, ο πολίτης της Ένωσης δεν θα μπορέσει να χωριστεί από το μέλος της οικογένειάς του που εξαρτάται από αυτόν και θα πρέπει να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης; Πολλώ δε μάλλον σε περίπτωση που ο Ισπανός υπήκοος και ο/η σύζυγός του, υπήκοος τρίτης χώρας, είναι γονείς ενός ανήλικου τέκνου, Ισπανού υπηκόου, το οποίο επίσης θα μπορούσε να υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το ισπανικό έδαφος ακολουθώντας τους γονείς του. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, μεταξύ άλλων, η απόφαση της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο), C-82/16, EU:C:2018:308.»

B. Η υπόθεση C-532/19

28. Στις 25 Σεπτεμβρίου 2015 ο QP, Περουβιανός υπήκοος, συνήψε γάμο με Ισπανίδα υπήκοο, η οποία ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης. Η νομιμότητα του γάμου αυτού ουδέποτε αμφισβητήθηκε. Ο QP και η σύζυγός του είναι γονείς μιας θυγατέρας, ισπανικής υπηκοότητας, η οποία γεννήθηκε στις 11 Αυγούστου 2012.

29. Στις 2 Οκτωβρίου 2015 ο QP υπέβαλε αίτηση χορηγήσεως άδειας διαμονής μέλους της οικογένειας πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επισυνάπτοντας, μεταξύ άλλων, το έγγραφο της συμβάσεως εργασίας αορίστου χρόνου της συζύγου του καθώς και διάφορα εκκαθαριστικά σημειώματα μισθοδοσίας.

30. Κατά την εξέταση του φακέλου της υποθέσεως, η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως ενημέρωσε τον QP για την ύπαρξη τριών καταδικαστικών ποινικών αποφάσεων εις βάρος του, εκδοθεισών στις 7 Σεπτεμβρίου 2010, 25 Οκτωβρίου 2010 και 16 Νοεμβρίου 2016, εκ των οποίων η πρώτη και η τρίτη για οδήγηση οχήματος χωρίς άδεια οδήγσεως και η δεύτερη για οδήγηση σε κατάσταση μέθης, προκειμένου να υποβάλει τις παρατηρήσεις του, πράγμα το οποίο έπραξε.

31. Στις 14 Δεκεμβρίου 2015 η αίτηση του QP απορρίφθηκε από την αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του βασιλικού διατάγματος 240/2007, δεδομένου ότι ο QP είχε ποινικές καταδίκες στην Ισπανία και δεν διέθετε, για τον ίδιο και για τα μέλη της οικογένειάς του, επαρκείς οικονομικούς πόρους.

32. Την 1η Φεβρουαρίου 2016 η αντιπροσωπεία της Κυβερνήσεως επιβεβαίωσε την απόρριψη της αιτήσεως του QP. Ο τελευταίος άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Juzgado de lo Contencioso-Administrativo nº 2 de Toledo (διοικητικού πρωτοδικείου αριθ. 2 του Τολέδου, Ισπανία), το οποίο δέχθηκε την προσφυγή του.

33. Το Δημόσιο άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανωτέρου δικαστηρίου της Καστίλλης-Λα Μάντσα), το οποίο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Συνεπάγεται το να απαιτείται από Ισπανό υπήκοο ο οποίος δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας να πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, του βασιλικού διατάγματος 240/2007, ως αναγκαία προϋπόθεση για την αναγνώριση, σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 2, του βασιλικού διατάγματος 240/2007, του δικαιώματος διαμονής του/της συζύγου του που είναι υπήκοος τρίτης χώρας, σε περίπτωση που οι απαιτήσεις αυτές δεν πληρούνται, παράβαση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, εάν, συνεπεία της αρνήσεως αναγνώρισεως του εν λόγω δικαιώματος, ο Ισπανός υπήκοος υποχρεώνεται να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του; Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 68 του ισπανικού αστικού κώδικα προβλέπει υποχρέωση συμβιώσεως των συζύγων.
- 2) Εν πάση περιπτώσει και ανεξάρτητα από τα ανωτέρω και από την απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, αντιβαίνει στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ η πρακτική του ισπανικού κράτους να εφαρμόζει αυτομάτως τη ρύθμιση του άρθρου 7 του βασιλικού διατάγματος 240/2007, μη χορηγώντας άδεια διαμονής στο μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης ο οποίος ουδέποτε άσκησε την ελευθερία κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν πληροί τις απαιτήσεις που προβλέπονται στη διάταξη αυτή, χωρίς να εξετάζεται συγκεκριμένα και ατομικά εάν μεταξύ του εν λόγω πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας υφίσταται σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, για οποιονδήποτε λόγο και λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις, σε περίπτωση μη αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας, ο πολίτης της Ένωσης δεν θα μπορέσει να χωριστεί από το μέλος της οικογένειάς του που εξαρτάται από αυτόν και θα πρέπει να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης; Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, μεταξύ άλλων, η απόφαση της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο) (C-82/16 [EU:C:2018:308]).»

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

34. Η από 29 Απριλίου 2019 απόφαση περί παραπομπής στην υπόθεση C-451/19 περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 12 Ιουνίου 2019.

35. Η από 17 Ιουνίου 2019 απόφαση περί παραπομπής στην υπόθεση C-532/19 περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 11 Ιουλίου 2019.

36. Με την από 16 Απριλίου 2020 απόφαση του Δικαστηρίου, αποφασίσθηκε η συνεκδίκαση των υπό κρίση υποθέσεων προς διευκόλυνση της έγγραφης και προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

37. Η Ισπανική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις εντός της τασσόμενης από το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προθεσμίας.

38. Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 76, παράγραφος 2 του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφάσισε να μην διεξαχθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση.

V. Νομική ανάλυση

A. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

39. Όπως επισημάνθηκε στην εισαγωγή των παρουσών προτάσεων, οι υπό κρίση υποθέσεις έχουν, κατ' ουσίαν, ως αντικείμενο την ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ όσον αφορά την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε υπηκόους τρίτων χωρών που είναι μέλη της οικογένειας (υιός της συζύγου και σύζυγος, αντιστοίχως) πολίτη της Ένωσης ο οποίος δεν έχει ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, καθώς και την ενδεχόμενη υποχρέωση των αρμοδίων αρχών για διενέργεια συγκεκριμένης και εξατομικευμένης εξετάσεως του ζητήματος κατά πόσον υφίσταται σχέση εξαρτήσεως μεταξύ των μελών του οικογενειακού πυρήνα.

40. Χάριν σαφήνειας και λογικής συνοχής, οι συγκεκριμένοι δύο θεματικοί άξονες, οι οποίοι αφορούν, αντιστοίχως, τα πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα της κάθε υπόθεσης, θα εξεταστούν με την ίδια σειρά. Κατά συνέπεια, θα εξετάσω αρχικώς αν ο υπήκοος τρίτης χώρας απολαύει παράγωγου δικαιώματος στηριζόμενου στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ υπό περιστάσεις όπως αυτές των υπό κρίση υποθέσεων⁵. Εν συνεχεία, θα αναλύσω τις απαιτήσεις που επιβάλλει η νομολογία του Δικαστηρίου κατά τον έλεγχο της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως⁶. Στο πλαίσιο της αναλύσεώς μου, θα λάβω θέση επί πολλών εκ των νομικών ζητημάτων που θέτει το αιτούν δικαστήριο με τις υπό κρίση αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως. Τα συμπεράσματα της αναλύσεως αυτής, τα οποία θα συνοψισθούν σε μια συγκεφαλαίωση της εξέτασης για έκαστο θεματικό άξονα⁷, θα παράσχουν εν τέλει απαντήσεις στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα.

B. Πρώτος θεματικός άξονας: η εξέταση της υπάρξεως παράγωγου δικαιώματος των υπηκόων τρίτων χωρών υπό τα πραγματικά περιστατικά των υπό κρίση υποθέσεων

1. Οι πτυχές που πρέπει να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο της αναλύσεως

41. Η αναγκαιότητα ενδελεχούς αναλύσεως του πρώτου θεματικού άξονα που αφορά την πιθανότητα υπάρξεως δικαιώματος διαμονής υπό τα πραγματικά περιστατικά των υπό κρίση υποθέσεων απορρέει από το γεγονός ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να αντιβαίνει στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ η πρακτική των ισπανικών αρχών η οποία συνίσταται στην άρνηση χορηγήσεως άδειας διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, με μόνη αιτιολογία ότι ο πολίτης αυτός δεν διαθέτει επαρκείς πόρους για τον ίδιο και για τον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας (ούτε ασφάλιση ασθενοείας).

⁵ Βλ. σημεία 41 επ. των παρουσών προτάσεων.

⁶ Βλ. σημεία 125 επ. των παρουσών προτάσεων.

⁷ Βλ. σημεία 124 και 130 των παρουσών προτάσεων.

42. Πράγματι, υπενθυμίζεται στο πλαίσιο αυτό ότι σε αυτό ακριβώς το συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο στην απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2020, *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real* (Σύζυγος πολίτη της Ένωσης) (C-836/18, στο εξής: απόφαση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real*, EU:C:2020:119). Πιο συγκεκριμένα, στην απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο επέκρινε την απόφαση των ισπανικών αρχών να απορρίψουν αίτηση οικογενειακής επανένωσης υποβληθείσα από τον σύζυγο πολίτη της Ένωσης, υπήκοο τρίτης χώρας, για τον λόγο και μόνον ότι η εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν διέθετε επαρκείς πόρους για την ίδια και για τον σύζυγό της ούτως ώστε να μην επιβαρύνει το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, χωρίς να εξετάσουν αν μεταξύ της εν λόγω πολίτη της Ένωσης και του συζύγου της υφίστατο σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως παράγωγου δικαιώματος στον σύζυγο, η πολίτης της Ένωσης θα ήταν υποχρεωμένη να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης προκειμένου να μπορέσει να παραμείνει μαζί με τον σύζυγό της και να παράσχει με τον τρόπο αυτό πραγματική υποστήριξη στο εξαρτώμενο από την ίδια πρόσωπο. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διοικητική πρακτική των ισπανικών αρχών, οι οποίες εφάρμοζαν άνευ ετέρου την κείμενη εθνική νομοθεσία, αντέβαινε στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ⁸.

43. Τα πραγματικά περιστατικά των υπό κρίση υποθέσεων των κύριων δικών παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με εκείνα της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση, καθόσον, πρώτον, στις υπό κρίση υποθέσεις οι πολίτες της Ένωσης δεν έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας και, δεύτερον, οι υποθέσεις αυτές αφορούν την ίδια ακριβώς εθνική νομοθεσία περί μεταφοράς του άρθρου 7 της οδηγίας 2004/38 στην εσωτερική έννομη τάξη, η οποία νομοθεσία προβλέπει αναλογική εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως και σε αυτήν την ειδική περίπτωση⁹, βαίνοντας, ως εκ τούτου, πέραν των επιταγών του δικαίου της Ένωσης. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι υφίστανται και σημαντικές διαφορές ως προς τα πραγματικά περιστατικά, οι οποίες χρήζουν ειδικότερης εκτιμήσεως υπό το πρίσμα των αρχών που έχουν διαμορφωθεί στην περί ιθαγένειας της Ένωσης νομολογία. Συγκεκριμένα, ενώ η προμνησθείσα υπόθεση αφορούσε την εξέταση της πιθανής σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ συζύγων χωρίς εξαρτώμενα τέκνα, οι υπό κρίση υποθέσεις των κύριων δικών χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι στον οικογενειακό πυρήνα περιλαμβάνονται εξαρτώμενα τέκνα που είναι πολίτες της Ένωσης. Συναφώς, θα ήθελα να τονίσω ότι οι ανήλικοι, λόγω της ευάλωτης θέσεώς τους, χρήζουν αυξημένης προστασίας εκ μέρους των εθνικών αρχών, πράγμα που πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αντικατοπτρίζεται στην εφαρμογή του άρθρου 20 ΣΛΕΕ στην προκειμένη περίπτωση. Υπό το πρίσμα αυτό και λαμβανομένων υπόψη των προαναφερθεισών διαφορών, είναι προφανές ότι το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει ορισμένες σημαντικές διευκρινίσεις όσον αφορά την έκταση του πεδίου εφαρμογής της διατάξεως αυτής.

44. Πάντως, πριν από την εξέταση του ζητήματος κατά πόσον οι υπήκοοι τρίτων χωρών, υπό συνθήκες όπως αυτές των υπό κρίση υποθέσεων, μπορούν πράγματι να επικαλεστούν παράγωγο δικαίωμα στηριζόμενο στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ λόγω της ιδιότητάς τους ως μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, φρονώ ότι είναι αναγκαίο να υπομνησθούν εν συντομία οι σχετικές με την ιθαγένεια της Ένωσης αρχές, όπως έχουν διαμορφωθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου¹⁰. Μόνον αφού παρουσιαστεί το υφιστάμενο στάδιο εξελίξεως της νομολογίας στον συγκεκριμένο τομέα του δικαίου της Ένωσης, θα καταστεί δυνατό να εξακριβωθεί κατά πόσον οι εν λόγω αρχές έχουν εφαρμογή εν προκειμένω¹¹.

⁸ Απόφαση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real* (σκέψεις 48 και 49).

⁹ Απόφαση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real* (σκέψη 30).

¹⁰ Βλ. σημεία 45 επ. των παρούσων προτάσεων.

¹¹ Βλ. σημεία 57 επ. των παρούσων προτάσεων.

2. Παρουσίαση του υφισταμένου σταδίου εξελίξεως της νομολογίας στον τομέα της ιθαγένειας της Ένωσης

α) Η νομολογία σχετικά με το παράγωγο δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών, το οποίο ερείδεται στην ιδιότητά τους ως μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης

45. Κατά πάγια νομολογία, η οποία επιβεβαιώθηκε με την απόφαση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real*, το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απονέμει σε κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα κράτους μέλους την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, η οποία τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών. Η ιθαγένεια της Ένωσης παρέχει σε κάθε πολίτη της Ένωσης το θεμελιώδες και ατομικό δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και των όρων που επιβάλλονται από τη Συνθήκη και των μέτρων που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους¹².

46. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ αντιτίθεται σε εθνικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων που δεν αναγνωρίζουν το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα να στερούν τους πολίτες της Ένωσης από τη δυνατότητα να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που τους παρέχει η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Αντιθέτως, οι διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν την ιθαγένεια της Ένωσης δεν παρέχουν αυτοτελές δικαίωμα στους υπηκόους τρίτων χωρών. Ειδικότερα, τα δικαιώματα που ενδεχομένως αναγνωρίζονται στους υπηκόους τρίτων χωρών δεν αποτελούν ίδια δικαιώματα των υπηκόων αυτών αλλά παράγωγα δικαιώματα εκπορευόμενα από τα δικαιώματα του πολίτη της Ένωσης. Ο σκοπός και η δικαιολόγηση των παράγωγων δικαιωμάτων ερείδονται στη διαπίστωση ότι η άρνηση αναγνώρισής τους είναι ικανή να θίξει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας του πολίτη της Ένωσης¹³.

47. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει διαπιστώσει ότι υφίστανται όλως ειδικές περιπτώσεις στις οποίες, μολονότι το σχετικό με το δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών παράγωγο δικαίωμα δεν τυγχάνει εφαρμογής και ο ενδιαφερόμενος πολίτης της Ένωσης δεν έχει κάνει χρήση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας, επιβάλλεται εντούτοις η αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας του πολίτη αυτού, καθώς η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης θα καταλυόταν αν, συνεπεία της μη αναγνώρισεως ενός τέτοιου δικαιώματος, ο εν λόγω πολίτης αναγκαζόταν εκ των πραγμάτων να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, στερούμενος, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα να απολαύσει πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα αυτή¹⁴.

48. Ωστόσο, η άρνηση αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας είναι ικανή να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης μόνον σε περίπτωση κατά την οποία μεταξύ του εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης που είναι μέλος της οικογένειάς του υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας φύσεως ώστε ο πολίτης της Ένωσης να εξαναγκάζεται να συνοδεύσει τον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του. Κατά συνέπεια, ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν έχει αξίωση να του αναγνωριστεί παράγωγο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ παρά μόνον αν, σε

¹² Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, *Rendón Marín* (C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψεις 69 και 70), καθώς και *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real* (σκέψεις 35 και 36).

¹³ Απόφαση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real* (σκέψεις 37 και 38).

¹⁴ Απόφαση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real* (σκέψη 39).

περίπτωση μη αναγνώρισεως τέτοιου δικαιώματος διαμονής, τόσο ο ίδιος όσο και ο πολίτης της Ένωσης που είναι μέλος της οικογένειάς του θα εξαναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης. Επομένως, η αναγνώριση ενός τέτοιου παράγωγου δικαιώματος διαμονής είναι δυνατή μόνον όταν ο υπήκοος τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, δεν πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για να αποκτήσει, βάσει άλλων διατάξεων και ιδίως βάσει της ισχύουσας για την οικογενειακή επανένωση εθνικής νομοθεσίας, δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος του οποίου ο εν λόγω πολίτης είναι υπήκοος¹⁵.

49. Πάντως, άπαξ και διαπιστωθεί ότι ουδέν δικαίωμα διαμονής, βάσει του εθνικού δικαίου ή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, δύναται να απονεμηθεί στον υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, το γεγονός ότι μεταξύ του ως άνω υπηκόου και του ως άνω πολίτη της Ένωσης υφίσταται τέτοια σχέση εξάρτησης ώστε ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης θα εξαναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, σε περίπτωση αποπομπής εκτός του εν λόγω εδάφους του μέλους της οικογένειάς του που είναι υπήκοος τρίτης χώρας, συνεπάγεται ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ υποχρεώνει κατ' αρχήν το οικείο κράτος μέλος να αναγνωρίσει στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας παράγωγο δικαίωμα διαμονής¹⁶.

50. Στο παρόν στάδιο της αναλύσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι για την προσφυγή στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ απαιτείται η ύπαρξη, μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης, σχέσεως εξαρτήσεως τόσο ισχυρής όσο η περιγραφόμενη στο προηγούμενο σημείο των παρουσών προτάσεων. Πάντως, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το Δικαστήριο προβαίνει σε μια σημαντική διάκριση μεταξύ δύο κατηγοριών σχέσεων εντός της οικογένειας: αφενός, των σχέσεων μεταξύ ενηλίκων συζύγων και αφετέρου, των σχέσεων μεταξύ των γονέων και των ανήλικων τέκνων τους.

51. Στην απόφαση της 8ης Μαΐου 2018, Κ.Α. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο) (C-82/16, στο εξής: απόφαση Κ.Α. κ.λπ., EU:C:2018:308), το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ένας ενήλικας είναι, κατ' αρχήν, σε θέση να ζει ανεξάρτητα από τα μέλη της οικογένειάς του. Επομένως, κατά το Δικαστήριο, η αναγνώριση της υπάρξεως, μεταξύ δύο ενηλίκων, μελών της ίδιας οικογένειας, σχέσεως εξαρτήσεως δυνάμενης να θεμελιώσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ είναι δυνατή μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των σχετικών περιστάσεων, ο ενδιαφερόμενος δεν θα μπορούσε επ' ουδενί να απομακρυνθεί από το μέλος της οικογένειάς του από το οποίο εξαρτάται¹⁷.

β) Η νομολογία σχετικά με την υφιστάμενη μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας και του πολίτη της Ένωσης σχέση εξαρτήσεως όταν ένα από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα είναι ανήλικος

52. Δεν ισχύει το ίδιο για τα ανήλικα τέκνα, ιδίως αν είναι τέκνα μικρής ηλικίας¹⁸, δεδομένου ότι αυτά *εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη στήριξη και την προστασία των γονέων*. Το Δικαστήριο φαίνεται ότι έχει πλήρη επίγνωση της ειδικής προστασίας της οποίας χρήζουν οι ανήλικοι στο ιδιαιτέρως ευαίσθητο πλαίσιο της εκδόσεως μιας διοικητικής αποφάσεως που υπάγεται στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών στον τομέα της μεταναστεύσεως, η οποία ενδέχεται να έχει ως

¹⁵ Απόφαση Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (σκέψεις 40 και 41).

¹⁶ Απόφαση Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (σκέψη 42).

¹⁷ Απόφαση Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 65).

¹⁸ Απόφαση Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 65).

αποτέλεσμα τη διάρρηξη της οικογενειακής ενότητας¹⁹. Πράγματι, πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά το Δικαστήριο, η άρνηση χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα ενός πολίτη της Ένωσης, υπήκοο τρίτης χώρας, ενδέχεται κατ' αρχήν να μην αφήνει ουδεμία άλλη επιλογή στον πολίτη της Ένωσης από το να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης προκειμένου να ακολουθήσει τον γονέα από τον οποίο εξαρτάται²⁰.

53. Ωστόσο, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το Δικαστήριο δεν προσδίδει την ίδια βαρύτητα στον ρόλο κάθε γονέα κατά τον προσδιορισμό του καθοριστικού βαθμού εξαρτήσεως των τέκνων. Είναι αναγκαία η κατά περίπτωση εκτίμηση της οικογενειακής καταστάσεως, ιδίως όσον αφορά την ευθύνη που αναλαμβάνει κάθε γονέας για τη φροντίδα της οικογένειας. Στη νομολογία του, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί αν η άρνηση αναγνωρίσεως παράγωγου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, γονέα τέκνου το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, συνεπάγεται για το τέκνο τη στέρηση της δυνατότητας πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, υποχρεώνοντας, στην πράξη, το τέκνο αυτό να συνοδεύσει τον γονέα του και, επομένως, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, κρίσιμα στοιχεία είναι το ζήτημα της *επιμέλειας του τέκνου* καθώς και το κατά πόσον ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας φέρει το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για το τέκνο αυτό²¹.

54. Ειδικότερα, προκειμένου να εκτιμηθεί ο κίνδυνος που διατρέχει το εν λόγω τέκνο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, να αναγκαστεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στην περίπτωση που δεν αναγνωριστεί στον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, παράγωγο δικαίωμα διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να εξακριβώσουν ποιος είναι ο γονέας που έχει αναλάβει την πραγματική επιμέλεια του τέκνου και αν υφίσταται πραγματική σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του τέκνου και του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη το δικαίωμα στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), και ότι το άρθρο αυτό πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με την υποχρέωση να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, το οποίο αναγνωρίζεται στο άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη²².

55. Κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι ο έτερος γονέας, όταν αυτός είναι πολίτης της Ένωσης, είναι πράγματι ικανός –και διατεθειμένος– να αναλάβει μόνος του την καθημερινή πραγματική φροντίδα του τέκνου είναι μεν κρίσιμο στοιχείο, πλην όμως δεν επαρκεί αφ' εαυτού για να κριθεί ότι δεν υφίσταται, μεταξύ του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας και του τέκνου, σχέση εξαρτήσεως τέτοιου είδους ώστε το τέκνο να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης αν δεν αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής στον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας. Πράγματι, μια τέτοια διαπίστωση πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, με γνώμονα το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του αναπτύξεως, της εντάσεως του

¹⁹ Peyrl, J., «Kinderbetreuungsgeld für Drittstaatsangehörige, die aus der Kernbestandsdoktrin des EuGH ein Aufenthaltsrecht ableiten können», *Das Recht der Arbeit*, 3/2018, σ. 236, όπου επισημαίνεται ότι οι απαιτήσεις που επιβάλλει η νομολογία όσον αφορά την απόδειξη του βαθμού εξαρτήσεως είναι λιγότερο αυστηρές για τα ανήλικα τέκνα σε σχέση με τους ενηλίκους, λαμβανομένης υπόψη της ευάλωτης θέσεως των πρώτων.

²⁰ Αποφάσεις της 10ης Μαΐου 2017, Chavez-Vilchez κ.λπ. (C-133/15, στο εξής: απόφαση Chavez-Vilchez κ.λπ., EU:C:2017:354, σκέψη 65), και της 11ης Μαρτίου 2021, État belge (Επιστροφή του γονέα ενός ανήλικου) (C-112/20, EU:C:2021:197, σκέψη 26).

²¹ Αποφάσεις Chavez-Vilchez κ.λπ. (σκέψη 68) και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 70).

²² Αποφάσεις Chavez-Vilchez κ.λπ. (σκέψη 70) και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 71).

συναισθηματικού του δεσμού τόσο με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης όσο και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας²³.

56. Εξάλλου, κατά το Δικαστήριο, το γεγονός ότι ο γονέας, υπήκοος τρίτης χώρας, συγκατοικεί με το ανήλικο τέκνο, πολίτη της Ένωσης, είναι ένα από τα κρίσιμα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ τους, χωρίς ωστόσο να αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση. Αντιθέτως, το γεγονός και μόνον ότι θα ήταν ευκαίιο για έναν υπήκοο κράτους μέλους, για οικονομικούς λόγους ή προς τον σκοπό διατηρήσεως της συνοχής της οικογένειας εντός του εδάφους της Ένωσης, να μπορούν τα μέλη της οικογένειάς του που δεν έχουν την υπηκοότητα κράτους μέλους της Ένωσης να διαμείνουν μαζί του εντός της Ένωσης δεν αρκεί, αφ' εαυτού, για να γίνει δεκτό ότι ο πολίτης της Ένωσης θα αναγκαστεί, σε περίπτωση μη αναγνώρισεως τέτοιου δικαιώματος διαμονής, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης. Επομένως, η ύπαρξη οικογενειακού δεσμού, είτε βιολογικής είτε νομικής φύσεως, μεταξύ του ανήλικου πολίτη της Ένωσης και του γονέα του, υπηκόου τρίτης χώρας, δεν αρκεί για να δικαιολογήσει την αναγνώριση, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, παράγωγο δικαιώματος διαμονής του εν λόγω γονέα στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου υπήκοος είναι το ανήλικο τέκνο²⁴.

3. Η εφαρμογή στις υπό κρίση υποθέσεις των νομολογιακών αρχών που έχουν διαμορφωθεί από το Δικαστήριο

α) Τα κοινά στοιχεία όλων των υποθέσεων που εξετάστηκαν στη νομολογία

57. Κατόπιν της σύντομης αυτής παρουσίασης της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με το παράγωγο δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών, το οποίο ερείδεται στην ιδιότητά τους ως μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης καθώς και στη σχέση εξαρτήσεως που υφίσταται ειδικώς μεταξύ υπηκόου τρίτης χώρας και πολίτη της Ένωσης στην περίπτωση που ένα από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα είναι ανήλικος, πρέπει να εξακριβωθεί κατά πόσον οι απορρέουσες από την εν λόγω νομολογία αρχές, οι οποίες μνημονεύθηκαν στα προηγούμενα σημεία των παρουσών προτάσεων, έχουν εφαρμογή στις υπό κρίση συνεκδικαζόμενες υποθέσεις. Όπως θα εξηγήσω λεπτομερώς κατωτέρω, υπάρχουν περισσότεροι λόγοι για τους οποίους φρονώ ότι στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση.

58. Κατ' αρχάς, οι υπό κρίση υποθέσεις παρουσιάζουν ομοιότητες με την υπόθεση *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real*, στις οποίες αναφέρθηκα ήδη στις παρούσες προτάσεις²⁵. Πράγματι, όπως και στην προμνησθείσα υπόθεση, το Δικαστήριο καλείται για μία ακόμη αφορά να αποφανθεί, έστω και εμμέσως, σχετικά με τη συμβατότητα προς το δίκαιο της Ένωσης της κείμενης ισπανικής νομοθεσίας η οποία απαιτεί ως προϋπόθεση για την οικογενειακή επανένωση υπηκόου τρίτης χώρας με μέλος της οικογένειάς του, υπήκοο κράτους μέλους ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, το να διαθέτει ο εν λόγω υπήκοος της Ένωσης επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνει το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας.

²³ Αποφάσεις *Chavez-Vilchez* κ.λπ. (σκέψη 71), *K.A.* κ.λπ. (σκέψη 72), και της 11ης Μαρτίου 2021, *État belge* (Επιστροφή του γονέα ενός ανήλικου) (C-112/20, EU:C:2021:197, σκέψη 27).

²⁴ Αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, *Ymeraga* κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 38), και *K.A.* κ.λπ. (σκέψεις 73 έως 75).

²⁵ Βλ. σημείο 43 των παρουσών προτάσεων.

59. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν εφαρμόζεται, κατ' αρχήν, επί αιτήσεως οικογενειακής επανένωσης που υποβάλλεται υπό τις ως άνω περιστάσεις και ότι επομένως δεν αντιτίθεται, κατ' αρχήν, σε εθνική νομοθεσία όπως η περιγραφόμενη στο προηγούμενο σημείο²⁶. Πάντως, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η συστηματική επιβολή, χωρίς καμία εξαίρεση, μιας τέτοιας προϋποθέσεως ενδέχεται να θίγει το παράγωγο δικαίωμα διαμονής που πρέπει να αναγνωρίζεται, σε όλως ειδικές περιπτώσεις, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, στον υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης²⁷. Φρονώ ότι η διευκρίνιση αυτή εκ μέρους του Δικαστηρίου είναι ιδιαίτερος σημαντική, διότι έχει ως συνέπεια την οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής της διατάξεως αυτής και, συνακόλουθα, των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών στον τομέα της μεταναστεύσεως.

60. Το Δικαστήριο έχει εξηγήσει ποια είναι τα εθνικά μέτρα που θεωρούνται ασύμβατα με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης την οποία θεσπίζει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, ήτοι εκείνα που *στερούν τους πολίτες της Ένωσης από τη δυνατότητα να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που τους παρέχει η εν λόγω ιδιότητα*. Όπως επισήμανα κατά την παρουσίαση της σχετικής νομολογίας, τούτο συμβαίνει ιδίως στην περίπτωση κατά την οποία ο πολίτης της Ένωσης είναι αναγκασμένος να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης για τον λόγο ότι δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα διαμονής σε μέλος της οικογένειάς του το οποίο είναι υπήκοος τρίτης χώρας. Μια τέτοια κατάσταση, στην οποία επιδεικνύεται ιδιαίτερη αυστηρότητα, μπορεί να ανακύψει μόνον εάν υφίσταται σχέση χαρακτηριζόμενη από *αυξημένο βαθμό εξαρτήσεως* μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης και του τελευταίου. Κατά συνέπεια, προκειμένου να κριθεί αν τα ενδιαφερόμενα εν προκειμένω πρόσωπα μπορούν να επικαλεστούν το άρθρο 20 ΣΛΕΕ ώστε να τους αναγνωρισθεί δικαίωμα διαμονής, πρέπει να εξεταστεί *η οικογενειακή κατάσταση εκάστου εκ των προσώπων αυτών*.

61. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, ανεξαρτήτως των διαφορών που παρουσιάζουν τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real και των υπό κρίση υποθέσεων των κύριων δικών, μία από τις κύριες πτυχές της αναλύσεως συνίσταται στο να διαπιστωθεί αν υφίσταται, εν προκειμένω, σχέση χαρακτηριζόμενη από *αρκούντως έντονη εξάρτηση* ώστε να πληρούνται οι απαιτήσεις που επιβάλλει η νομολογία για την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως. Το γεγονός ότι στις επίμαχες οικογενειακές σχέσεις εμπλέκονται ανήλικα τέκνα απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή στο πλαίσιο της αναλύσεως. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι νομολογιακές αρχές που διατυπώθηκαν στην απόφαση Κ.Α. κ.λπ. και μνημονεύθηκαν στις παρούσες προτάσεις²⁸ θα μπορούσαν να αποδειχθούν κρίσιμες και εφαρμοστέες εν προκειμένω. Στο πλαίσιο μιας μεθοδικής προσεγγίσεως που αποσκοπεί στο να λαμβάνονται δεόντως υπόψη οι ειδικές περιστάσεις κάθε υποθέσεως, προτείνω να εξεταστούν οι περιστάσεις αυτές εξατομικευμένα υπό το πρίσμα των στοιχείων που παρέχει η νομολογία.

62. Στο πλαίσιο αυτό, είναι αναγκαίο να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα ούτε να εκτιμήσει το ίδιο την κατάσταση των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών οικογενειών ούτε να αποφανθεί αν είναι σκόπιμο να χορηγηθεί δικαίωμα διαμονής στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα. Το αυτό ισχύει κατά μείζονα λόγο όσον αφορά την εκτίμηση της οικονομικής τους καταστάσεως, παρά το γεγονός ότι η ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ μπορεί να επηρεάσει την εφαρμογή της εθνικής διατάξεως μεταφοράς του άρθρου 7 της οδηγίας 2004/38 στην εσωτερική έννομη τάξη, η οποία καλύπτει και τις περιπτώσεις των Ισπανών υπηκόων που δεν έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας. Οι συγκεκριμένες εκτιμήσεις

²⁶ Απόφαση Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (σκέψη 33).

²⁷ Απόφαση Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (σκέψη 34).

²⁸ Βλ. σημεία 52 έως 56 των παρούσων προτάσεων.

υπάγονται στην *αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών αρχών*²⁹. Αντιθέτως, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο όλα τα στοιχεία ερμηνείας που άπτονται του δικαίου της Ένωσης, βάσει των οποίων το αιτούν δικαστήριο θα μπορέσει να προβεί το ίδιο σε ενδελεχή εξέταση των πραγματικών περιστατικών.

β) Η διαπίστωση της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως εντός του οικογενειακού πυρήνα ως βασικό στοιχείο της αναλύσεως

1) Η εξέταση της υποθέσεως C-532/19

ι) Επί των πραγματικών περιστατικών που δικαιολογούν την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής

63. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, ο QP, υπήκοος τρίτης χώρας, έχοντας συνάψει γάμο με Ισπανίδα υπήκοο η οποία ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης, επιδιώκει να λάβει άδεια διαμονής στην Ισπανία. Από το γάμο τους έχει γεννηθεί μια θυγατέρα η οποία έχει ισπανική υπηκοότητα. Η εν λόγω θυγατέρα, η οποία δεν έχει ακόμη ενηλικιωθεί, δεν έχει ούτε αυτή ασκήσει το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας.

64. Εκ προοιμίου, πρέπει να επισημάνω ότι το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι, σε περίπτωση αρνήσεως χορηγήσεως άδειας διαμονής στον QP στην Ισπανία, θα είναι αδύνατον για τον ίδιο και για τη σύζυγό του να εκπληρώσουν την υποχρέωση συμβιώσεως που υπέχουν κατά το ισπανικό δίκαιο. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο δεν μνημονεύει ουδεμία περίσταση από την οποία να καταδεικνύεται η ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ των δύο αυτών ενηλίκων προσώπων, πλην της εν λόγω νόμιμης υποχρέωσεως συμβιώσεως.

65. Πλην όμως από τη μνημονευθείσα στις παρούσες προτάσεις νομολογία του Δικαστηρίου σαφώς προκύπτει ότι η αναγνώριση της υπάρξεως, μεταξύ δύο ενηλίκων, μελών της ίδιας οικογένειας, σχέσεως εξαρτήσεως ικανής να θεμελιώσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ είναι δυνατή μόνο σε *εξαιρετικές* περιπτώσεις³⁰. Στην απόφαση Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υφίσταται τέτοια σχέση εξαρτήσεως απλώς και μόνον διότι ο ενήλικος υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ο ενήλικος ή η ενήλικη σύζυγός του, υπήκοος τρίτης χώρας, οφείλουν να συμβιώνουν, βάσει των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον γάμο σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου ο πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υπήκοος. Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι, κατ' αρχήν, η απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα προκύπτει με σαφήνεια από την εν λόγω απόφαση.

66. Τούτου λεχθέντος, φρονώ εντούτοις ότι, προκειμένου να δοθεί *χρήσιμη απάντηση* στο αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει και τις συνέπειες που μπορεί να έχει, υπό το πρίσμα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, το γεγονός ότι ο QP είναι πατέρας ανήλικου τέκνου, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης και του οποίου την επιμέλεια ασκεί ο ίδιος από κοινού με τη σύζυγό του, Ισπανίδα υπήκοο και μητέρα του τέκνου αυτού. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να διαπιστωθεί κατά πόσον τυχόν υποχρέωση του QP να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης θα ανάγκαζε, εν τοις πράγμασι, τη θυγατέρα του να τον συνοδεύσει, μολονότι τόσο το τέκνο όσο και η μητέρα του δύνανται να παραμείνουν νομίμως στην Ισπανία.

²⁹ Πρβλ. Neier, C., «Residence right under Article 20 TFEU not dependent on sufficient resources: Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real», *Common Market Law Review*, τόμος 58 (2021) αριθ. 2, σ. 566.

³⁰ Βλ. σημείο 51 των παρούσων προτάσεων.

67. Όπως προκύπτει από την εκ μέρους μου παρουσίαση της σχετικής νομολογίας³¹, το ζήτημα της επιμέλειας του τέκνου καθώς και το ζήτημα κατά πόσον ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας έχει αναλάβει το *νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος* για το τέκνο αποτελούν κρίσιμα στοιχεία προκειμένου να διαπιστωθεί αν υφίσταται σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του γονέα αυτού και του ανήλικου τέκνου του, πολίτη της Ένωσης. Η διαπίστωση περί υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, τέτοιας φύσεως ώστε το ανήλικο τέκνο να είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης σε περίπτωση αρνήσεως χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα του, πρέπει να στηρίζεται στη συνεκτίμηση, με γνώμονα το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως δε της ηλικίας του τέκνου, της σωματικής και συναισθηματικής του αναπτύξεως, της εντάσεως του συναισθηματικού του δεσμού τόσο με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης όσο και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του τέκνου ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας³².

68. Φρονώ ότι από την εν λόγω νομολογία συνάγεται ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη στην προκειμένη περίπτωση σχέσεως εξαρτήσεως υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, πρέπει να ληφθεί υπόψη όχι μόνον η ενδεχόμενη *υλική εξάρτηση* του τέκνου από τον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, αλλά και η σημασία της *συναισθηματικής σχέσεως* με τον γονέα αυτόν, καθώς και οι συνέπειες που θα μπορούσε να έχει η αναχώρησή του για την ψυχική ισορροπία του τέκνου.

69. Βεβαίως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου³³ προκύπτει επίσης ότι το γεγονός και μόνον ότι θα ήταν ευκαίιο για έναν υπήκοο κράτους μέλους, για οικονομικούς λόγους ή προς τον σκοπό διατηρήσεως της συνοχής της οικογένειας εντός του εδάφους της Ένωσης, να μπορούν τα μέλη της οικογένειάς του που δεν έχουν υπηκοότητα κράτους μέλους της Ένωσης να διαμείνουν μαζί του στο έδαφος της Ένωσης δεν αρκεί, αφ' εαυτού, για να γίνει δεκτό ότι ο πολίτης της Ένωσης θα αναγκαστεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης σε περίπτωση μη αναγνωρίσεως τέτοιου δικαιώματος διαμονής.

70. Δεν πρέπει ωστόσο να λησμονηθεί, στο πλαίσιο της παρούσας αναλύσεως, ότι το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως υπενθυμίσει *την πρωταρχική σημασία* που αποδίδει το δίκαιο της Ένωσης στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής, όπως αυτός επιβάλλεται από το άρθρο 7 του Χάρτη. Το ίδιο ισχύει και για την προστασία του τέκνου, το υπέρτερο συμφέρον του οποίου πρέπει να λαμβάνουν υπόψη οι αρμόδιες αρχές, σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη. Εκ των ανωτέρω συνάγεται, μεταξύ άλλων, ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη του τέκνου να «διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του», η οποία διατυπώνεται στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου. Φρονώ ότι η τελευταία αυτή παράμετρος είναι καθοριστικής σημασίας για την παρούσα ανάλυση.

71. Κατά τη γνώμη μου, δεν είναι τυχαίο ότι το Δικαστήριο υπενθύμισε τη *συνταγματική ισχύ* των προαναφερθέντων δικαιωμάτων στην έννομη τάξη της Ένωσης, μνημονεύοντας στη συλλογιστική του, πέραν του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, και τις διατάξεις του Χάρτη³⁴. Είναι κατ' εμέ προφανές ότι το Δικαστήριο επιδίωξε να διασφαλίσει τη διατήρηση του οικογενειακού δεσμού μεταξύ του ανήλικου τέκνου, πολίτη της Ένωσης, και του γονέα του, υπηκόου τρίτης χώρας, στο έδαφος της

³¹ Βλ. σημείο 53 των παρουσών προτάσεων.

³² Βλ. σημείο 55 των παρουσών προτάσεων.

³³ Βλ. σημείο 56 των παρουσών προτάσεων.

³⁴ Van Eijken, H., και Phoa, P., «The scope of Article 20 TFEU clarified in Chavez-Vilchez: Are the fundamental rights of minor EU citizens coming of age?», *European Law Review*, 2018, τόμος 43, αριθ. 6, 2018, σ. 969, όπου επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο δημιούργησε σύνδεσμο μεταξύ της ιθαγένειας της Ένωσης και του Χάρτη, πράγμα που μπορεί να θεωρηθεί ως νέο βήμα προς τη διαμόρφωση ιδιότητας του πολίτη με περισσότερο υπερεθνικό και πολιτικό χαρακτήρα, πέραν του αρχικού οικονομικού και διακρατικού χαρακτήρα της ιδιότητας αυτής.

Ένωσης, εφόσον τούτο επιτάσσει το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου³⁵. Ως εκ τούτου, οι γενικοί χαρακτήρα εκτιμήσεις τις οποίες επικαλούνται οι εθνικές αρχές, όπως εκείνες που σχετίζονται με την προβαλλόμενη ανάγκη προστασίας των εθνικών συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας, *πρέπει να υποχωρούν στην περίπτωση που αποδεικνύεται, βάσει εκτιμήσεως της οικογενειακής καταστάσεως, η ύπαρξη πραγματικής σχέσεως εξαρτήσεως, υλικής ή συναισθηματικής, μεταξύ των ενδιαφερομένων προσώπων, η οποία καθιστά αναγκαία τη διατήρηση της οικογενειακής ενότητας στο έδαφος της Ένωσης. Με άλλα λόγια, ο σεβασμός του συνόλου των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία εγγυώνται οι Συνθήκες σε έκαστο πολίτη της Ένωσης λόγω της ιδιότητάς του πρέπει να υπερισχύει των αμιγώς οικονομικών συμφερόντων των κρατών μελών*³⁶.

72. Υπό το πρίσμα της ως άνω παρατεθείσας νομολογίας, φρονώ ότι η αίτηση του QP να του χορηγηθεί άδεια διαμονής βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ δεν θα πρέπει να απορριφθεί για τον λόγο και μόνον ότι την επιμέλεια της θυγατέρας του θα μπορούσε να αναλάβει εντός της ισπανικής επικράτειας εξ ολοκλήρου η μητέρα της, υπήκοος της Ένωσης. Συγκεκριμένα, μια προσέγγιση που θα επικεντρωνόταν αποκλειστικώς και μόνον στις οικονομικές δυνατότητες της μητέρας κατ' εφαρμογήν του εθνικού οικογενειακού δικαίου και θα αγνοούσε τον ρόλο που ενδεχομένως επιτελεί ο πατέρας για την εκπαίδευση, τη φροντίδα και τη συντήρηση του τέκνου δεν θα ελάμβανε αρκούντως υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου να *διατηρεί σταθερή και επωφελή σχέση με τον πατέρα του*. Συνεπώς, μια τέτοια προσέγγιση δεν θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις της νομολογίας όσον αφορά τη διενέργεια εξατομικευμένης εξετάσεως.

73. Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι επιταγές της νομολογίας δεν τηρούνται στην περίπτωση που ο πατέρας δεν είχε τη δυνατότητα να προσκομίσει στοιχεία βάσει των οποίων να μπορεί να εκτιμηθεί αν πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, όπως ότι *ασχολείται καθημερινά και πραγματικά με το ανήλικο τέκνο*. Η εκ μέρους του Δικαστηρίου ρητή μνεία της απαιτήσεως αυτής στην απόφαση Chavez-Vilchez κ.λπ. καταδεικνύει ότι το γεγονός ότι ο γονέας εκπληρώνει με σοβαρότητα τις νόμιμες υποχρεώσεις του έναντι του τέκνου αποτελεί, μεταξύ άλλων κρίσιμων στοιχείων, απόδειξη της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως κατά την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως.

74. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν περιλαμβάνει αναφορά σε κανένα στοιχείο από το οποίο να μπορούν να συναχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα σχετικά με το κατά πόσον είναι σημαντικός ο ρόλος του πατέρα έναντι της θυγατέρας του. Πάντως, φρονώ ότι η έλλειψη στοιχείων σχετίζεται με δύο παράγοντες που πρέπει να διευκρινιστούν ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητό το πραγματικό πλαίσιο εντός του οποίου υποβλήθηκαν τα προδικαστικά ερωτήματα. Αφενός, οι διαπιστώσεις του αιτούντος δικαστηρίου στηρίζονται στα στοιχεία που ελήφθησαν από τις ισπανικές αρχές, οι οποίες, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, δεν εξετάζουν τις περιστάσεις που θα μπορούσαν να αποδειχθούν κρίσιμες για τη διαπίστωση της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως ικανής να εξαναγκάσει τον πολίτη της Ένωσης να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης.

³⁵ Di Comite, V., «Derecho de residencia de los progenitores nacionales de terceros Estados e interés superior del Niño “europeo”», *Revista de derecho comunitario europeo*, 12/2017, αριθ. 58, όπου η συγγραφέας εκτιμά ότι η αναφορά στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη αποτελεί ένδειξη της αυξανόμενης σημασίας των δικαιωμάτων του παιδιού στο δικαίο της Ένωσης και ιδίως στη νομολογία του Δικαστηρίου.

³⁶ Βλ., επ' αυτού, Réveillère, V., «La protection statutaire du citoyen: demeurer sur le territoire de l'Union (dans son État de nationalité)», *Revue trimestrielle de droit européen*, 11/2020, αριθ. 3, σ. 721, ο οποίος εκτιμά ότι το Δικαστήριο, κρίνοντας, στη σκέψη 48 της αποφάσεως Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real, ότι τα δικαιώματα του πολίτη της Ένωσης υπερισχύουν του συμφέροντος στη διαφύλαξη των δημοσίων οικονομικών του οικείου κράτους μέλους, προέβη σε στάθμιση των αξιών σύμφωνα με το υπόδειγμα που διατύπωσε ο νομικός και φιλόσοφος του δικαίου Robert Alexy.

Αφετέρου, η προσοχή του αιτούντος δικαστηρίου επικεντρώνεται αποκλειστικώς στη σχέση μεταξύ των συζύγων, χωρίς να υπεισέρχεται στις λεπτομέρειες της σχέσεως μεταξύ του τέκνου και των γονέων του.

75. Για τους λόγους αυτούς, εκτιμώ ότι η εν λόγω έλλειψη στοιχείων δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη ελλείψεως ενασχολήσεως με το τέκνο εκ μέρους του ενός ή του άλλου γονέα. Συνεπώς, είναι κρίσιμο το αιτούν δικαστήριο να εστιάσει την προσοχή του στον ρόλο που διαδραματίζει έκαστος γονέας εντός του οικογενειακού πυρήνα αναλόγως των δυνατοτήτων του και να εφαρμόσει τα στοιχεία ερμηνείας που θα του παράσχει το Δικαστήριο στην εκδοθησομένη επί των υπό κρίση υποθέσεων απόφαση.

76. Το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει επίσης να εξακριβώσει αν υπάρχει συγκατοίκηση των μελών της οικογένειας και, εφόσον τούτο συμβαίνει, υπό ποιες συνθήκες. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το γεγονός ότι ο γονέας, υπήκοος τρίτης χώρας, συγκατοικεί με το ανήλικο τέκνο, πολίτη της Ένωσης, είναι ένα από τα κρίσιμα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο περιορίζεται σε μάλλον γενική μνεία της κατά το ισπανικό δίκαιο υποχρεώσεως των συζύγων να συμβιώνουν και να καθορίζουν με κοινή συμφωνία τον τόπο της συζυγικής στέγης, εντούτοις είναι δυνατόν να γίνει δεκτή η ύπαρξη οικογενειακή εστίας. Στην περίπτωση αυτή, ένα από τα ζητήματα που πρέπει να διευκρινίσει το αιτούν δικαστήριο είναι κατά πόσον η συγκατοίκηση χαρακτηρίζεται από συνέχεια και σταθερότητα, οι οποίες φανερώνουν την ύπαρξη δεσμών στοργής και προσηλώσεως και καταδεικνύουν την παροχή αμοιβαίας συνδρομής μεταξύ των ενδιαφερομένων προσώπων.

77. Κατόπιν των ανωτέρω και υπό την επιφύλαξη της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών, στην οποία εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί, είμαι της γνώμης ότι πρέπει να αναγνωρισθεί «σχέση εξαρτήσεως», υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, μεταξύ του ανηλικού πολίτη της Ένωσης και του γονέα του, υπηκόου τρίτης χώρας, στην περίπτωση που ο τελευταίος συμβιώνει με τη μητέρα του εν λόγω ανηλικού και ως εκ τούτου καθημερινά οι γονείς ασκούν αμφότεροι την επιμέλεια του τέκνου και μοιράζονται το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για αυτό, τούτο δε ακόμη και αν ο έτερος γονέας είναι πολίτης της Ένωσης και επομένως διαθέτει ούτως ή άλλως δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος. Φρονώ ότι το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο δεδομένου ότι η εν λόγω σχέση εξαρτήσεως πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα, ιδίως, της υποχρεώσεως να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου.

ii) Επί της εξαιρέσεως που ανάγεται σε λόγους τηρήσεως της δημοσίας τάξεως και διαφυλάξεως της δημόσιας ασφάλειας

78. Ασφαλώς, η ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ δεν σημαίνει ότι πρέπει να χορηγείται δικαίωμα διαμονής σε κάθε περίπτωση. Η διαπίστωση αυτή ισχύει ιδιαιτέρως όταν η έκδοση τέτοιας αποφάσεως εμποδίζεται από λόγους αναγόμενους στην τήρηση της δημοσίας τάξεως ή στη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας. Η άρνηση των αρμόδιων αρχών να αναγνωρίσουν τέτοιο δικαίωμα με την αιτιολογία ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας έχει διαπράξει σοβαρά ποινικά αδικήματα μπορεί να συνιστά τέτοιο εμπόδιο.

79. Τέτοια φαίνεται ότι είναι η περίπτωση της υπό κρίση υποθέσεως, στην οποία δεν αμφισβητείται ότι υπήρξε άρνηση αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής στον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας με την αιτιολογία ότι αυτός είχε καταδικαστεί για τροχαίες παραβάσεις στο κράτος

μέλος κατοικίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, το ποινικό μητρώο του QR περιλαμβάνει δύο καταδίκες για οδήγηση χωρίς άδεια οδήγησης και άλλη μία καταδίκη για οδήγηση υπό την επήρεια οινοπνεύματος.

80. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επικαλούνται εξαίρεση αναγόμενη, μεταξύ άλλων, σε λόγους τηρήσεως της δημοσίας τάξεως και διαφυλάξεως της δημόσιας ασφάλειας. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι στο μέτρο που η κατάσταση του υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος επικαλείται δικαίωμα διαμονής βάσει της εν λόγω διατάξεως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, κατά την εκτίμηση της καταστάσεώς του πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, διάταξη που πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με την υποχρέωση να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, το οποίο αναγνωρίζεται στο άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη³⁷.

81. Με άλλα λόγια, οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να προβαίνουν σε *συγκεκριμένη εκτίμηση του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων* της υποθέσεως πριν την έκδοση αποφάσεως σχετικά με την αναγκαιότητα της αρνήσεως χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας για τους προαναφερθέντες λόγους. Στο πλαίσιο της εξατομικευμένης αυτής εκτιμήσεως, οι αρμόδιες αρχές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ορισμένα κριτήρια τα οποία θα εκθέσω στη συνέχεια των παρουσών προτάσεων.

82. Εκ προοιμίου, πρέπει να επισημανθεί ότι, ως λόγοι που δικαιολογούν παρέκκλιση από το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης ή των μελών της οικογένειάς τους, οι έννοιες της «δημοσίας τάξεως» και της «δημόσιας ασφάλειας» πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Στο πλαίσιο αυτό, εν πάση περιπτώσει, η έννοια της «δημοσίας τάξεως» προϋποθέτει, πέραν της διατάραξης της κοινωνικής ζωής που συνιστά κάθε παράβαση του νόμου, την ύπαρξη πραγματικής, ενεστώσας και αρκούντως σοβαρής απειλής για θεμελιώδες κοινωνικό συμφέρον. Όσον αφορά την έννοια της «δημόσιας ασφάλειας», από τη νομολογία προκύπτει ότι η έννοια αυτή καλύπτει τόσο την εσωτερική ασφάλεια του κράτους μέλους όσο και την εξωτερική του ασφάλεια και ότι, κατά συνέπεια, η δημόσια ασφάλεια μπορεί να θίγεται από παρακώλυση της λειτουργίας των κρατικών θεσμών και των βασικών δημοσίων υπηρεσιών, καθώς και από κίνδυνο επιβίωσης του πληθυσμού ή σοβαρής διαταραχής των εξωτερικών σχέσεων ή της ειρηνικής συνυπάρξεως των λαών ή από προσβολή των στρατιωτικών συμφερόντων³⁸.

83. Το Δικαστήριο έχει με σαφήνεια αποφανθεί ότι, οσάκις η μη αναγνώριση δικαιώματος διαμονής θεμελιώνεται στην ύπαρξη πραγματικής, ενεστώσας και αρκούντως σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή τη δημόσια ασφάλεια, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των ποινικών αδικημάτων που έχει διαπράξει υπήκοος τρίτου κράτους, η εν λόγω μη αναγνώριση είναι σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης ακόμη και αν συνεπάγεται την υποχρέωση του πολίτη της Ένωσης, μέλους της οικογένειάς του, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης³⁹. Ωστόσο, το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να συνάγεται αυτομάτως βάσει μόνον του ποινικού μητρώου του ενδιαφερομένου. Θα μπορούσε ενδεχομένως να προκύψει μόνον κατόπιν συγκεκριμένης

³⁷ Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS (C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 36)· της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 81), και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 90).

³⁸ Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS (C-304/14, EU:C:2016:674, σημεία 37 έως 39)· της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψεις 82 έως 83), και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 91).

³⁹ Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS (C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 40)· της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 85), και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 92).

εκτιμήσεως του συνόλου των υφισταμένων κρίσιμων περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο⁴⁰.

84. Μεταξύ των *κριτηρίων* που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής περιλαμβάνονται η ατομική συμπεριφορά του ενδιαφερομένου, η διάρκεια και η νομιμότητα της διαμονής του στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, η φύση και η βαρύτητα του διαπραχθέντος αδικήματος, ο υφιστάμενος βαθμός επικινδυνότητας του ενδιαφερομένου για την κοινωνία, η ηλικία τυχόν υπαρχόντων τέκνων και η κατάσταση της υγείας τους καθώς και η οικογενειακή και οικονομική τους κατάσταση⁴¹.

85. Επομένως, το ζήτημα που τίθεται κατά το παρόν στάδιο της αναλύσεως είναι αν, υπό συνθήκες όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, χωρεί άρνηση αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ με την αιτιολογία ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας, γονέας ανήλικου τέκνου πολίτη της Ένωσης, έχει καταδικαστεί για τροχαίες παραβάσεις.

86. Η *οδική ασφάλεια* αποτελεί σημαντική επιδίωξη για την Ένωση και τα κράτη μέλη της στους αντίστοιχους τομείς αρμοδιότητάς τους, κατά μείζονα λόγο διότι συνδέεται εγγενώς με την προστασία της ανθρώπινης υγείας και ζωής⁴². Είναι τεράστια η σημασία μιας αποτελεσματικής και συνεπούς πολιτικής που να αποσκοπεί στην εφαρμογή σε ολόκληρη την επικράτεια της Ένωσης μέτρων για την αποτροπή των θανάτων ή σοβαρών τραυματισμών των χρηστών του οδικού δικτύου σε τροχαία ατυχήματα ή για την άμβλυνση των συνεπειών των ατυχημάτων αυτών.

87. Ωστόσο, διατηρώ σοβαρές αμφιβολίες ως προς το αν το επίμαχο μέτρο, ήτοι η άρνηση αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής, δικαιολογείται υπό το πρίσμα των ιδιαίτερος αυστηρών προϋποθέσεων που θέτει η νομολογία, τις οποίες μόλις εξέθεσα στα προηγούμενα σημεία των παρουσών προτάσεων. Εν πάση περιπτώσει, φρονώ ότι ένα τέτοιο μέτρο είναι προδήλως *δυσανάλογο* σε σχέση με τον σκοπό διασφάλισεως της οδικής ασφάλειας, ιδίως αν ληφθούν υπόψη τα συμφέροντα που διακυβεύονται εν προκειμένω.

88. Πρώτον, είναι προφανές ότι οι παραβάσεις που διέπραξε ο QP δεν είναι ικανές να θέσουν σε κίνδυνο τη λειτουργία των κρατικών θεσμών ή των βασικών δημοσίων υπηρεσιών ή την επιβίωση του πληθυσμού. Κατά συνέπεια, ο κίνδυνος που αντιπροσωπεύει ο QP για την οδική ασφάλεια εν γένει δεν είναι τέτοιας σοβαρότητας ώστε να μπορεί ευλόγως να υποτεθεί ότι πληρούνται τα κριτήρια της έννοιας της «δημόσιας ασφάλειας», όπως αυτή ορίζεται από το Δικαστήριο⁴³.

⁴⁰ Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS (C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 41)· της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 85), και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 93).

⁴¹ Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS (C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 42)· της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 86), και Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 94).

⁴² Βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak επί της υποθέσεως Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-265/06, EU:C:2007:784, σημεία 55 και 56), στις οποίες η γενική εισαγγελέα επισημαίνει, σχετικά με την υγεία και τη ζωή των ανθρώπων, ότι «πρόκειται για έννομα αγαθά η προστασία των οποίων βρίσκεται στο επίκεντρο της προλήψεως των ατυχημάτων της οδικής κυκλοφορίας [στο] επίπεδο της [Ένωσης]».

⁴³ Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar επί της υποθέσεως Wiener Landesregierung κ.λπ. (Ανάκληση διαβεβαιώσεως πολιτογραφήσεως) (C-118/20, EU:C:2021:530, σημεία 111 έως 113), στις οποίες ο γενικός εισαγγελέας εκτιμά ότι οι τροχαίες παραβάσεις δεν συνιστούν πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή τη δημόσια ασφάλεια. Ο γενικός εισαγγελέας εκτιμά ότι, εν πάση περιπτώσει, το να στερηθεί ο πολίτης της Ένωσης τη δυνατότητα να απολαύσει τα δικαιώματα που του παρέχει η ιδιότητα αυτή, με την αιτιολογία ότι διέπραξε παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, θα παραβίαζε την αρχή της αναλογικότητας. Πρβλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi επί της υποθέσεως Tjebbes κ.λπ. (C-221/17, EU:C:2018:572, σημείο 88).

89. Όσον αφορά το ενδεχόμενο χαρακτηρισμού των επίμαχων παραβάσεων ως προσβολής της δημοσίας τάξεως, φρονώ ότι οι εν λόγω παραβάσεις δεν βαίνουν πέραν της διαταράξεως της κοινωνικής ζωής την οποία συνιστά οποιαδήποτε παράβαση του νόμου. Μολονότι είναι αληθές ότι οι τρεις καταδίκες για τροχαίες παραβάσεις μπορεί να φανερώνουν, λόγω του αριθμού και της συχνότητάς τους, κάποια απροθυμία συμμορφώσεως του ενδιαφερομένου προσώπου προς τον νόμο, εντούτοις πρέπει να επισημανθεί ότι οι καταδίκες ανατρέχουν στο έτος 2010 και ότι έκτοτε έχει παρέλθει σημαντικό χρονικό διάστημα. Συνεπώς, ελλείψει ενδείξεων περί του αντιθέτου και υπό την επιφύλαξη της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών από το αιτούν δικαστήριο, το συγκεκριμένο στοιχείο θα μπορούσε μάλλον να θεωρηθεί ως ένδειξη επιτυχημένης κοινωνικής επανένταξης.

90. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι έκτοτε δεν έχει διαπραχθεί καμία παράβαση καταδεικνύει ότι ο QP δεν συνιστά «πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας». Ως εκ τούτου, ελλείψει συγκεκριμένων ενδείξεων και λαμβανομένης υπόψη της ανάγκης στενής ερμηνείας των εξαιρέσεων από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, κλίνω προς την άποψη, βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών, ότι ο QP δεν συνιστά πρόδηλο κίνδυνο για τη δημόσια τάξη. Κατά συνέπεια, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του υπέρτερου συμφέροντος του τέκνου, πρέπει οπωσδήποτε να υπερισχύσει εν προκειμένω.

91. Δεύτερον, πρέπει να σημειωθεί ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι οι αρμόδιες αρχές βασίμως καταλήγουν, στο πλαίσιο της εκ μέρους τους εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών, στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι ο QP εξακολουθεί να αποτελεί πρόδηλο κίνδυνο για την οδική ασφάλεια, υφίστανται αποτελεσματικά και ασφαλώς λιγότερο δραστικά μέσα για την πρόληψη αυτού του είδους κινδύνων από την άρνηση χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής, η οποία ενδεχομένως ακολουθείται από μέτρα διοικητικής απελάσεως και επαναπροωθήσεως στα σύνορα. Η δυνατότητα αυτή δεν πρέπει να χρησιμοποιείται παρά μόνο ως *έσχατο μέτρο*, λαμβανομένων υπόψη των σοβαρών επιπτώσεων που μπορεί να έχει για τη διατήρηση της οικογενειακής ενότητας καθώς και για το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου. Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτό, δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι, αν επιβεβαιωθεί εν προκειμένω η ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ του πατέρα και της θυγατέρας του, μια αναγκαστική απέλαση θα είχε πιθανότατα ως συνέπεια τον εξαναγκασμό της τελευταίας να ακολουθήσει τον πατέρα της εκτός του εδάφους της Ένωσης, πράγμα που θα της στερούσε τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως των δικαιωμάτων της ως πολίτη της Ένωσης. Επομένως, τα επίμαχα μέτρα έχουν συνέπειες οι οποίες σαφώς βαίνουν πέραν της ατομικής καταστάσεως του QP.

92. Τέλος, το να χωριστεί αναγκαστικά η οικογένεια υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως θα προσομοίαζε κατά κάποιον τρόπο με ποινή, ενώ δεν αμφισβητείται ότι ο QP έχει καταδικαστεί για τις παραβάσεις που διέπραξε. Ως εκ τούτου, δεν αντιλαμβάνομαι για ποιον λόγο θα πρέπει ο QP να υποστεί *πρόσθετη κύρωση*, πολλώ μάλλον καθόσον από τις επίμαχες πράξεις έχει ήδη παρέλθει αρκετός χρόνος. Βάσει της επιβαλλόμενης εν προκειμένω αρχής της αναλογικότητας, εκτιμώ ότι οι αρμόδιες αρχές θα έπρεπε να έχουν επιλέξει μέτρα που δεν παραβλάπτουν την οικογενειακή ενότητα, διασφαλίζοντας συγχρόνως την πρόληψη των κινδύνων καθώς και την κοινωνική επανένταξη του ενδιαφερομένου προσώπου.

93. Δεδομένου ότι οι αρμόδιες αρχές δεν μπορούν βασίμως να επικαλεστούν εξαίρεση αναγόμενη σε λόγους τηρήσεως της δημοσίας τάξεως ή διαφυλάξεως της δημόσιας ασφάλειας, φρονώ ότι δεν δύνανται νομίμως να αρνηθούν την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

94. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί εκ των προτέρων η αναγνώριση παράγωγου δικαιώματος διαμονής του QP βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ. Η διαπίστωση αυτή ισχύει υπό την επιφύλαξη της εκτιμήσεως, στην οποία εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί, σχετικά με την ύπαρξη μεταξύ του QP και του ανηλίκου τέκνου του, πολίτη της Ένωσης, σχέσεως εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, σε περίπτωση αρνήσεως χορηγήσεως του δικαιώματος διαμονής στον QP, η εξαρτώμενη από αυτόν πολίτης της Ένωσης θα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης και, ως εκ τούτου, θα στερείτο της δυνατότητας πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα αυτή.

2) Εξέταση της υποθέσεως C-451/19

95. Όπως και στην υπόθεση C-532/19, η υπόθεση C-451/19 αφορά οικογένεια αποτελούμενη, ιδίως, από υπήκοο τρίτης χώρας, από τον σύζυγό της, Ισπανό υπήκοο ο οποίος ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της Ένωσης, και από τον ανήλικο υιό τους, ο οποίος επίσης έχει ισπανική υπηκοότητα και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας. Ωστόσο, στην υπόθεση C-451/19, σε αντίθεση με την υπόθεση C-532/19, με την υποβληθείσα αίτηση δεν ζητείται η χορήγηση άδειας διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας γονέα του ανήλικου τέκνου, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης.

96. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα παρασχεθέντα εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου στοιχεία, η υπήκοος τρίτης χώρας, σύζυγος και μητέρα πολιτών της Ένωσης, είναι ήδη δικαιούχος δικαιώματος διαμονής στο ισπανικό έδαφος⁴⁴. Η εκ μέρους των ισπανικών αρχών άρνηση χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής αφορά, στην πραγματικότητα, τον πρωτότοκο υιό της εν λόγω υπηκόου τρίτης χώρας, τον XU, ο οποίος γεννήθηκε από προηγούμενη σχέση της, δεν είναι πολίτης της Ένωσης και ήταν ακόμη ανήλικος κατά τον χρόνο εκδόσεως της απορριπτικής αποφάσεως⁴⁵. Συνεπώς, ο XU είναι, αφενός, υιός υπηκόου τρίτης χώρας, η οποία έχει δικαίωμα διαμονής στην Ισπανία και, αφετέρου, προγονός και ετεροθαλής αδελφός δύο πολιτών της Ένωσης.

97. Υπό τις συνθήκες αυτές και λαμβανομένης υπόψη της επικουρικής εφαρμογής του απορρέοντος από το άρθρο 20 ΣΛΕΕ παράγωγου δικαιώματος διαμονής⁴⁶, εκτιμώ ότι είναι σκόπιμο να εξεταστεί, κατ' αρχάς, αν ο XU μπορεί να επικαλεστεί δικαίωμα διαμονής δυνάμει της οδηγίας 2003/86 και, στη συνέχεια, να εκτιμηθεί αν δύναται να αποκτήσει τέτοιο δικαίωμα διαμονής επί τη βάση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ. Καίτοι το αιτούν δικαστήριο περιόρισε την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στην ερμηνεία της τελευταίας αυτής διατάξεως, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο, προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στο

⁴⁴ Βλ. σημείο 19 των παρουσών προτάσεων.

⁴⁵ Για την καλύτερη κατανόηση του ζητήματος, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η παρούσα ανάλυση στηρίζεται στην παραδοχή ότι η άρνηση των ισπανικών αρχών να χορηγήσουν δικαίωμα διαμονής στον XU συνεπάγεται την υποχρέωσή του να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης. Στην απόφαση περί παραπομπής δεν διαλαμβάνονται συγκεκριμένα στοιχεία σχετικά με το νυν υφιστάμενο νομικό καθεστώς του XU, καθόσον σε αυτήν επισημαίνεται μόνον ότι ο XU «είχε λάβει άδεια διαμονής στην Ισπανία» (βλ. σημείο 19 των παρουσών προτάσεων) όταν είχε μεταναστεύσει με τη μητέρα του από τη Βενεζουέλα στο εν λόγω κράτος μέλος, ήτοι το 2004. Πάντως, η ερμηνεία αυτή των πραγματικών περιστατικών στηρίζεται σε διάφορες ενδείξεις, ιδίως δε στη μνεία περί ανάγκης αναγνώρισεως στον XU δικαιώματος διαμονής προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο η μητέρα του να πρέπει να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, ακολουθούμενη από τον μικρότερο υιό και τον σύζυγό της, οι οποίοι είναι αμφότεροι Ισπανοί υπήκοοι, ενώ η ίδια έχει ήδη δικαίωμα διαμονής στην Ισπανία. Κατά συνέπεια, ευλόγως μπορεί να υποτεθεί ότι το υφιστάμενο νομικό καθεστώς του XU χαρακτηρίζεται από κάποιον βαθμό αβεβαιότητας.

⁴⁶ Αποφάσεις Chavez-Vilchez κ.λπ. (σκέψη 63), Κ.Α. κ.λπ. (σκέψη 51), και Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real (σκέψη 41).

δικαστήριο που του έχει υποβάλει προδικαστικό ερώτημα, ενδέχεται να χρειαστεί να λάβει υπόψη κανόνες του δικαίου της Ένωσης στους οποίους δεν αναφέρθηκε ο εθνικός δικαστής με το ερώτημά του⁴⁷.

i) Επί της δυνατότητας εφαρμογής της οδηγίας 2003/86

98. Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/86, σκοπός της είναι να καθορίσει τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να ασκούν το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών. Κατά την αιτιολογική σκέψη 4 της εν λόγω οδηγίας, η οικογενειακή επανένωση αποτελεί απαραίτητο μέσο προκειμένου να καταστεί δυνατός ο οικογενειακός βίος. Επιπλέον, συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνικοπολιτιστικής σταθερότητας που διευκολύνει την ενσωμάτωση των υπηκόων τρίτων χωρών στα κράτη μέλη, γεγονός που επιτρέπει εξάλλου την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής που αποτελεί θεμελιώδη στόχο της Ένωσης. Κατά τη γνώμη μου, η αιτιολογική σκέψη 9 της εν λόγω οδηγίας είναι σχετική με την υπό κρίση υπόθεση, καθόσον εξ αυτής προκύπτει ότι η οικογενειακή επανένωση θα πρέπει να ισχύει, εν πάση περιπτώσει, για τα μέλη του πυρήνα της οικογένειας, ήτοι τον/τη σύζυγο και τα ανήλικα τέκνα. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, εκτιμώ ότι ορισμένα στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως θα μπορούσαν πράγματι να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/86.

99. Πρώτον, δεδομένου ότι η μητέρα του XU διαμένει νομίμως στο ισπανικό έδαφος, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «συντηρούσα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η νόμιμη διαμονή της να είναι τέτοιας φύσεως ώστε να μπορεί να θεμελιώσει δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

100. Στις γραπτές παρατηρήσεις της, η Ισπανική Κυβέρνηση αποκρούει μια τέτοια ερμηνεία, υποστηρίζοντας ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/86 δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης. Προς τούτο, η Ισπανική Κυβέρνηση επικαλείται την απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως C-256/11, Dereci κ.λπ.⁴⁸, στην οποία το Δικαστήριο έκρινε, βασιζόμενο, μεταξύ άλλων, σε ερμηνεία στηριζόμενη στο ιστορικό θεσπίσεως της εν λόγω οδηγίας, ότι η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή στην περίπτωση υπηκόων τρίτων χωρών, μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που κατοικεί σε κράτος μέλος, οι οποίοι προτίθενται να εισέλθουν και να διαμείνουν στο κράτος μέλος αυτό προκειμένου να διατηρηθεί η οικογενειακή ενότητα⁴⁹.

101. Εκτιμώ ότι το επιχείρημα αυτό δεν είναι πειστικό, καθόσον αφορά περίπτωση πολύ διαφορετική από την κρινόμενη εν προκειμένω. Βεβαίως, δεν αμφισβητείται ότι, βάσει της ως άνω διατάξεως, η οδηγία 2003/86 δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης. Εντούτοις, πρέπει να επισημανθεί ότι το Δικαστήριο παρέπεμψε στη διάταξη αυτή εντός συγκεκριμένου πλαισίου, στο οποίο οι προσφεύγοντες ήταν υπήκοοι τρίτων κρατών που επιθυμούσαν να συμβιώσουν με μέλη της οικογένειάς τους, τα οποία ήταν πολίτες της Ένωσης και τα οποία κατοικούσαν σε κράτος μέλος του οποίου ήταν υπήκοοι. Λαμβανομένου υπόψη του σαφούς γράμματος του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/86, είναι προφανές ότι, υπό τέτοιες συνθήκες, η αίτηση οικογενειακής επανένωσης δεν μπορούσε να στηριχθεί στην εν λόγω

⁴⁷ Αποφάσεις της 7ης Αυγούστου 2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, σκέψη 34), και της 5ης Δεκεμβρίου 2019, Centraal Justitieel Incassobureau (Αναγνώριση και εκτέλεση χρηματικών ποινών) (C-671/18, EU:C:2019:1054, σκέψη 26).

⁴⁸ Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011 (C-256/11, EU:C:2011:734).

⁴⁹ Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψεις 48 και 49).

οδηγία. Όμως, στην υπό κρίση υπόθεση η κατάσταση είναι διαφορετική, δεδομένου ότι η οικογενειακή επανένωση αφορά μόνο δύο υπηκόους τρίτων χωρών, ήτοι τον XU και τη μητέρα του.

102. Θα μπορούσε μεν να αντιταχθεί ότι στην προκειμένη περίπτωση η κατάσταση είναι λίγο πιο περίπλοκη, δεδομένου ότι ο XU είναι, εν τέλει, προγονός και ετεροθαλής αδελφός δύο πολιτών της Ένωσης. Εντούτοις, δεν είμαι πεπεισμένος ότι το εν λόγω γεγονός δύναται, αφ' εαυτού, να αποτελέσει εμπόδιο για την εφαρμογή της οδηγίας 2003/86 στην υπό κρίση υπόθεση. Αντιθέτως, φρονώ ότι μια υπερβολικά ευρεία ερμηνεία της διατάξεως αυτής θα είχε μάλλον ως αποτέλεσμα να στερήσει την οδηγία από την πρακτική της αποτελεσματικότητα σε κάθε περίπτωση υποβολής αιτήσεως οικογενειακής επανένωσης από υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, διατηρεί οικογενειακό δεσμό με πολίτη της Ένωσης. Στη χειρότερη των περιπτώσεων, μια τέτοια ερμηνεία θα μπορούσε να έχει απρόβλεπτα αποτελέσματα αναλόγως της συνθέσεως της οικογένειας περί της οποίας πρόκειται. Ως εκ τούτου, η στηριζόμενη στην εν λόγω ερμηνεία διοικητική πρακτική θα μπορούσε να θεωρηθεί αυθαίρετη. Για την αποφυγή ενός τέτοιου ενδεχομένου κρίνεται αναγκαία μια συνεπής προσέγγιση. Εξάλλου, πρέπει να σημειωθεί ότι η Ισπανική Κυβέρνηση δεν προέβαλε κανένα επιχειρήμα προς στήριξη της θέσεώς της, πέραν της παραπομπής στην απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011, Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734), η οποία ωστόσο, όπως εκτέθηκε στο προηγούμενο σημείο των παρουσιών προτάσεων, δεν αφορά την κρινόμενη περίπτωση.

103. Ως στοιχείο που συνηγορεί υπέρ της εφαρμογής της οδηγίας 2003/86 στα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως, θα ήθελα να μνημονεύσω την απόφαση που εκδόθηκε επί των υποθέσεων C-356/11 και C-357/11, O κ.λπ.⁵⁰, η οποία, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να παράσχει ορισμένα χρήσιμα σημεία αναφοράς. Καθεμία από τις δύο υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση αφορούσε την άρνηση χορηγήσεως άδειας διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, νυμφευμένο με υπήκοο τρίτης χώρας η οποία διέμενε νομίμως στο έδαφος του επίμαχου κράτους μέλους, από τον γάμο των οποίων είχε γεννηθεί ένα τέκνο, το οποίο επίσης ήταν υπήκοος τρίτης χώρας και ζούσε με τη μητέρα του στο εν λόγω κράτος μέλος. Πέραν αυτού, στο πλαίσιο προηγούμενου γάμου με πολίτη της Ένωσης, η υπήκοος τρίτης χώρας είχε επίσης αποκτήσει τέκνο που ήταν πολίτης της Ένωσης και του οποίου είχε την αποκλειστική επιμέλεια.

104. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η υπήκοος τρίτης χώρας της οποίας ο σύζυγος ζητούσε την αναγνώριση δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως διέμενε νομίμως στο έδαφος του επίμαχου κράτους μέλους και ότι το κοινό τους τέκνο ήταν και αυτό υπήκοος τρίτης χώρας και επομένως δεν είχε την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι, «[λ]αμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου με την οδηγία 2003/86 σκοπού, ο οποίος είναι η διευκόλυνση της οικογενειακής επανενώσεως [...], και [της] προστασία[ς] την οποία αποσκοπεί να χορηγήσει στους υπηκόους τρίτων χωρών, μεταξύ άλλων στους ανηλίκους, η εφαρμογή της οδηγίας αυτής δεν δύναται να αποκλεισθεί λόγω του γεγονότος και μόνον ότι ο ένας εκ των δύο γονέων του ανηλίκου, υπηκόου τρίτης χώρας, είναι επίσης γονέας πολίτη της Ένωσης, από πρώτο γάμο»⁵¹.

105. Αφενός, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η επίμαχη στην υπόθεση C-451/19 οικογενειακή δομή δεν είναι απολύτως όμοια με εκείνες των υποθέσεων επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776). Συγκεκριμένα, το τέκνο της υπηκόου τρίτης χώρας το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης δεν προέρχεται από λυθέντα

⁵⁰ Απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776).

⁵¹ Απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, O κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 69). Η υπογράμμιση δική μου.

γάμο με πολίτη της Ένωσης. Επίσης, η άρνηση χορηγήσεως άδειας διαμονής αφορά, εν προκειμένω, τον XU, ήτοι το τέκνο της νομίμως διαμένουσας στο ισπανικό έδαφος υπηκόου τρίτης χώρας και όχι τον σύζυγό της.

106. Αφετέρου, δεν είμαι πεπεισμένος ότι τέτοιες διαφορές μπορούν να εμποδίσουν τον XU να επικαλεστεί λυσιτελώς το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως που απορρέει από την οδηγία 2003/86. Πρώτον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, κατά τον χρόνο που οι ισπανικές αρχές αρνήθηκαν να του χορηγήσουν δικαίωμα διαμονής, ο XU ήταν ανήλικος και, επομένως, μπορούσε να θεωρηθεί «δικαιούχος» ενός τέτοιου δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής. Δεύτερον, όπως διευκρινίστηκε ήδη στις παρούσες προτάσεις, η μητέρα του XU πληροί εξ ιδίου δικαιώματος τα κριτήρια για να θεωρηθεί «συντηρούσα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86⁵². Τρίτον, δεν είναι κατανοητό για ποιον λόγο ένα τυχαίο γεγονός, όπως είναι το γεγονός ότι έχει συνάψει γάμο με πολίτη της Ένωσης, εμποδίζει τη μητέρα του XU να επικαλεστεί τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας προκειμένου να επιτύχει την οικογενειακή επανένωση με τον υιό της.

107. Όπως προανέφερα στο πλαίσιο της αναλύσεώς μου⁵³, μια διοικητική πρακτική που έχει ως αποτέλεσμα τη μη εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας στην περίπτωση που ο συντηρών υπήκοος τρίτης χώρας διατηρεί, κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, οικογενειακό δεσμό με πολίτη της Ένωσης, παρά το γεγονός ότι ο συντηρών πληροί εξ ιδίου δικαιώματος τα κριτήρια για την οικογενειακή επανένωση, ενέχει τον κίνδυνο να υπονομεύσει την ασφάλεια δικαίου. Τέλος, φρονώ ότι είναι εντελώς παράλογο αυτή ακριβώς η ιδιότητα του/της συζύγου ως «πολίτη της Ένωσης» να προκαλεί σοβαρά μειονεκτήματα για τον υπήκοο τρίτης χώρας που επιθυμεί οικογενειακή επανένωση με το γεννηθέν από προηγούμενη σχέση τέκνο του. Ένα από τα μέσα αποτροπής ενός τέτοιου αποτελέσματος συνίσταται στη μάλλον στενή ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/86.

108. Ως εκ τούτου, τα επιχειρήματα που εκτέθηκαν στα προηγούμενα σημεία των παρουσών προτάσεων με οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο στην απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776), η εφαρμογή της οδηγίας 2003/86 δεν μπορεί να αποκλειστεί απλώς και μόνον διότι ο συντηρών είναι υπήκοος τρίτης χώρας και γονέας πολίτη της Ένωσης. Πρέπει να αναγνωριστεί στη νομολογία ότι η ιδιότητα του συζύγου πολίτη της Ένωσης δεν αποκλείει τη δυνατότητα να ζητηθεί οικογενειακή επανένωση επί τη βάση των διατάξεων της οδηγίας αυτής.

109. Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η αίτηση οικογενειακής επανενώσεως δεν υποβλήθηκε ούτε από τον XU ούτε από τη μητέρα του, αλλά από τον σύζυγο της μητέρας του, ο οποίος είναι πολίτης της Ένωσης, θεωρώ σκόπιμο να επιστήσει το Δικαστήριο την προσοχή του αιτούντος δικαστηρίου στο ενδεχόμενο αναγνώρισεως δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως του XU με τη μητέρα του δυνάμει της οδηγίας 2003/86.

110. Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι κατά την εξέταση μιας τέτοιας αιτήσεως απαιτείται να εξακριβωθεί αν πληρούνται εν προκειμένω όλες οι λοιπές νόμιμες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων και η προβλεπόμενη στο άρθρο 7 της οδηγίας 2003/86 προϋπόθεση περί επαρκών

⁵² Βλ. σημείο 99 των παρουσών προτάσεων.

⁵³ Βλ. σημείο 102 των παρουσών προτάσεων.

πόρων⁵⁴. Όπως όμως επισήμανα στις παρούσες προτάσεις⁵⁵, αυτού του είδους η εκτίμηση αποτελεί αρμοδιότητα των εθνικών αρχών. Επιπλέον, ελλείψει λεπτομερέστερων πληροφοριών, δεν είναι δυνατόν να παρασχεθούν περισσότερα στοιχεία σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας αυτής.

ii) Επί της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ

111. Εάν το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι, κατά την ημερομηνία απορρίψεως της αιτήσεως για τη χορήγηση άδειας διαμονής, ο ΧΥ δεν είχε δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως βάσει της οδηγίας 2003/86, οφείλει να εξετάσει αν ο εν λόγω υπήκοος τρίτης χώρας μπορούσε εντούτοις να τύχει, κατά την ημερομηνία αυτή, παράγωγου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

112. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου η οποία μνημονεύθηκε ήδη στις παρούσες προτάσεις, τούτο θα μπορούσε να συμβεί μόνον αν υφίστατο μεταξύ του ΧΥ και του πολίτη της Ένωσης, που είναι μέλος της οικογένειάς του, σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε η αναγκαστική αναχώρηση του ΧΥ από το έδαφος της Ένωσης να συνεπάγεται ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης θα αναγκαζόταν, στην πράξη, να εγκαταλείψει και αυτός το έδαφος της Ένωσης⁵⁶. Προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, προτείνω να εξεταστεί η επίμαχη οικογενειακή δομή υπό το πρίσμα των συνεπειών που θα μπορούσε να έχει η άρνηση αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής στον ΧΥ για τον ετεροθαλή αδελφό του και για τον πατριό του, οι οποίοι είναι αμφότεροι πολίτες της Ένωσης.

113. Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι συνέπειες αυτές θα ήταν κυρίως *έμμεσες*, εξαιτίας του κυρίαρχου ρόλου που διαδραματίζει η μητέρα στον οικογενειακό πυρήνα. Όπως υπογραμμίζει εξάλλου το αιτούν δικαστήριο, η αναγκαστική αναχώρηση του ΧΥ πιθανότατα θα συνεπαγόταν ότι η μητέρα του θα αναγκαζόταν να τον συνοδεύσει στη χώρα καταγωγής τους. Το αιτούν δικαστήριο στηρίζει την εκτίμηση αυτή σε συγκεκριμένα στοιχεία, ήτοι στο ότι η μητέρα έχει την αποκλειστική επιμέλεια καθώς και στο ότι ο ΧΥ ήταν ακόμη ανήλικος κατά τον επίμαχο χρόνο. Συγκεκριμένα, εύλογα μπορεί να θεωρηθεί ότι η εν τοις πράγμασι υποχρέωση της μητέρας του ΧΥ να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης προκειμένου να μπορέσει να συνεχίσει να εκπληρώνει τις γονικές υποχρεώσεις της έναντι του ανηλίκου τέκνου της θα είχε βέβαιες και σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή όλων των εμπλεκόμενων προσώπων.

114. Η πτυχή αυτή επιβάλλει τη διατύπωση ορισμένων παρατηρήσεων εκ μέρους μου, οι οποίες θα καταδείξουν εναργέστερα τα διακυβεύματα της υπό κρίση υποθέσεως. Κατά την ανάλυσή μου, επισήμανα το ιδιαίτερος ευαίσθητο πλαίσιο εντός του οποίου εκδίδεται, από τις αρμόδιες για τη μετανάστευση αρχές, μια διοικητική απόφαση η οποία ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα τη *διάρρηξη της οικογενειακής ενότητας*⁵⁷. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι μια τέτοια διοικητική απόφαση έχει κατά κανόνα ως συνέπεια ότι τα μέλη μιας οικογένειας τίθενται ενώπιον μιας εξαιρετικά δύσκολης επιλογής, ήτοι να αποδεχθούν τον φυσικό χωρισμό τους ή να αναχωρήσουν όλοι μαζί στην αλλοδαπή. Ανεξαρτήτως της αποφάσεως που θα λάβει η

⁵⁴ Βλ., μεταξύ άλλων, όσον αφορά τις εν λόγω προϋποθέσεις και την εξατομικευμένη εξέταση που αυτές απαιτούν, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, X (Επί μακρόν διαμένοντες – Σταθεροί, τακτικοί και επαρκείς πόροι) (C-302/18, EU:C:2019:830, σκέψεις 40 έως 44).

⁵⁵ Βλ. σημείο 62 των παρουσών προτάσεων.

⁵⁶ Όπως και στην υπόθεση C-532/19, το αιτούν δικαστήριο επικεντρώνει την προσοχή του στη σχέση μεταξύ των συζύγων, χωρίς να υπεισέρχεται στις λεπτομέρειες της σχέσεως μεταξύ των τέκνων και των γονέων τους. Εν πάση περιπτώσει, όπως εξήγησα στο σημείο 65 των παρουσών προτάσεων, απλώς και μόνον η νόμιμη υποχρέωση συμβιώσεως, όπως προβλέπεται από το ισπανικό δίκαιο, δεν αρκεί για να στοιχειοθετήσει σχέση εξαρτήσεως ικανή να θεμελιώσει δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

⁵⁷ Βλ. σημείο 52 των παρουσών προτάσεων.

οικογένεια σε μια τέτοια περίπτωση, το μέλλον της θα χαρακτηρίζεται από πολλαπλή αβεβαιότητα. Η οικογένεια θα κληθεί να αντιμετωπίσει ζητήματα που αφορούν την υπόσταση της, διότι, ανάλογα με την οικονομική της κατάσταση και τον τόπο καταγωγής των μελών της, ένας τέτοιος χωρισμός θα μπορούσε μεν να είναι μόνο προσωρινός, αλλά θα μπορούσε κάλλιστα να καταστεί και οριστικός. Λαμβανομένων υπόψη των εκτιμήσεων αυτών, φρονώ ότι ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης που θα θεωρούσε ανεκτό τον χωρισμό των μελών μιας οικογένειας υπό τις ανωτέρω περιγραφόμενες περιστάσεις δύσκολα θα μπορούσε να κριθεί συμβατή με την υποχρέωση σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη.

115. Εάν, προκειμένου να διατηρηθεί η οικογενειακή ενότητα, ο ετεροθαλής αδελφός και ο πατριός του ΧΥ ήταν υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν τη μητέρα (και τον υιό της) εκτός του εδάφους της Ένωσης, είναι προφανές ότι οι τελευταίοι θα στερούνταν την πραγματική απόλαυση των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζονται λόγω της ιδιότητάς τους ως πολιτών της Ένωσης. Εξάλλου, πρέπει να σημειωθεί στο πλαίσιο αυτό ότι η αναγκαστική αναχώρηση του ΧΥ και της μητέρας του θα είχε, όσον αφορά την πραγματική απόλαυση των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν ο ετεροθαλής αδελφός/υιός και ο πατριός/σύζυγος των πρώτων από την ιδιότητα τους ως πολιτών της Ένωσης, συνέπειες πιθανώς πανομοιότυπες με αυτές που παρατηρήθηκαν στην υπόθεση C-532/19, εφόσον το αιτούν δικαστήριο, κατόπιν εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών, διαπιστώσει την ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ⁵⁸.

116. Το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει ρητώς το ενδεχόμενο ο ετεροθαλής αδελφός και ο πατριός του ΧΥ να αναγκαστούν να ακολουθήσουν τη μητέρα (και τον υιό της) αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ένδειξη ότι δεν πρόκειται για αμιγώς υποθετικό σενάριο. Πάντως, το εθνικό δικαστήριο ασφαλώς οφείλει να προβεί σε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών προκειμένου να διαπιστώσει αν μεταξύ των διαφόρων μελών της οικογένειας υφίστανται σχέσεις οι οποίες, επειδή χαρακτηρίζονται από *υψηλό βαθμό εξαρτήσεως*, ενδεχομένως να θεμελιώνουν δικαίωμα διαμονής του ΧΥ βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

117. Όσον αφορά, ειδικότερα, τη διαπίστωση της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως στην προκειμένη περίπτωση, από τις ανωτέρω παρατηρήσεις καταδεικνύεται ότι η υπό κρίση υπόθεση είναι πολύ πιο περίπλοκη από την πλειονότητα των άλλων υποθέσεων που έχουν ήδη εξεταστεί από το Δικαστήριο, οι οποίες χαρακτηρίζονται –όπως η υπόθεση C-34/09, Ruiz Zambrano⁵⁹, από την οποία προήλθε η νομολογία σχετικά με το στηριζόμενο στο άρθρο 20 ΣΛΕΕ δικαίωμα διαμονής– από την ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ δύο μόνων προσώπων, ήτοι ενός υπηκόου τρίτης χώρας και ενός πολίτη της Ένωσης. Όπως επισήμανα στα προηγούμενα σημεία των παρουσιών προτάσεων⁶⁰, στην υπό κρίση υπόθεση, ο κίνδυνος για την πραγματική απόλαυση των δικαιωμάτων που παρέχονται στους πολίτες της Ένωσης δεν προκαλείται άμεσα από την αναγκαστική αναχώρηση του ΧΥ. Ο κίνδυνος αυτός είναι μάλλον *έμμεσος*, απορρέων από το γεγονός ότι η μητέρα θα αναγκαζόταν, εν τοις πράγμασι, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης προκειμένου να ακολουθήσει το τέκνο της ΧΥ, καίτοι διαθέτει δικαίωμα διαμονής. Επομένως, η σχέση μεταξύ της μητέρας (και όχι κατ' ανάγκην του ΧΥ) και του ανηλικού τέκνου που είναι πολίτης της Ένωσης είναι αυτή που βρίσκεται στο επίκεντρο της υπό κρίση υποθέσεως, λόγω του προεξάρχοντος ρόλου που διαδραματίζει η μητέρα εντός του οικογενειακού πυρήνα και ιδίως διότι ότι αυτή ασκεί την επιμέλεια και για τα δύο τέκνα της (κατ' αποκλειστικότητα για το ένα τέκνο και από κοινού για το έτερο).

⁵⁸ Βλ. σημείο 94 των παρουσιών προτάσεων.

⁵⁹ Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124).

⁶⁰ Βλ. σημείο 113 των παρουσιών προτάσεων.

118. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι πρέπει να προτιμηθεί μια πιο αναλυτική και ελαστική προσέγγιση, βάσει της οποίας θα καθίσταται δυνατό να λαμβάνονται δεόντως υπόψη οι *έμμεσες συνέπειες* εντός του οικογενειακού πυρήνα. Επιβάλλεται, επομένως, να αποσαφηνιστεί η νομολογία του Δικαστηρίου προς τον σκοπό διευρύνσεως του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, ώστε αυτό να καταλαμβάνει και τέτοιες περιπτώσεις. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, προτείνω να κληθεί το αιτούν δικαστήριο να επικεντρώσει τη σχετική με τα πραγματικά περιστατικά εκτίμησή του στη σχέση εξαρτήσεως που υφίσταται μεταξύ της μητέρας και του υιού της που είναι πολίτης της Ένωσης (ετεροθαλής αδελφός του ΧΥ), έστω και αν ο ΧΥ είναι ο άμεσα θιγόμενος από την άρνηση των εθνικών αρχών να του αναγνωρίσουν δικαίωμα διαμονής. Βάσει της προσεγγίσεως αυτής, ο ΧΥ θα μπορούσε να θεμελιώσει δικαίωμα διαμονής δυνάμει της προμνησθείσας διατάξεως.

119. Χάριν πληρότητας, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι μια τέτοια προσέγγιση ουδόλως συνεπάγεται υπέρμετρη επέκταση του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και σε περιπτώσεις οι οποίες αναμφίβολα δεν χρήζουν της προστασίας του δικαίου της Ένωσης. Προκειμένου να καταδείξω τον συνεπή χαρακτήρα της προσεγγίσεως την οποία προτείνω, κρίνω αναγκαίο να αναφερθώ για μία ακόμη φορά στην υπόθεση Ο κ.λπ., με την οποία η υπόθεση της κύριας δίκης παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες, όπως το γεγονός ότι αμφότερες αφορούν την ανάληψη της φροντίδας τέκνων στο πλαίσιο *ανασυσταθεισών οικογενειών*.

120. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, στην απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως εκείνης, το Δικαστήριο φρόντισε να διευκρινίσει ότι το αιτούν δικαστήριο είχε τη δυνατότητα να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν υφίστατο σχέση εξαρτήσεως, υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας, ο οποίος ζητούσε να του χορηγηθεί δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου αυτού, και του πολίτη της Ένωσης, υιού της συζύγου του, υπηκόου τρίτης χώρας νομίμως διαμένουσας στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους. Προς τούτο, το Δικαστήριο επισήμανε, αφενός, το δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, το οποίο διέθετε η μητέρα του πολίτη της Ένωσης, και, αφετέρου, το γεγονός ότι ο σύζυγός της δεν έφερε το νομικό, οικονομικό ή συναισθηματικό βάρος για τον πολίτη της Ένωσης, του οποίου δεν ήταν ο πατέρας, δεδομένου ότι το βάρος αυτό έφερε αποκλειστικώς η σύζυγός του, μητέρα του πολίτη της Ένωσης. Στην απόφασή του, το Δικαστήριο φαίνεται ότι στηρίχθηκε επίσης στην παραδοχή ότι το τέκνο, υπήκοος τρίτης χώρας, το οποίο γεννήθηκε από τον γάμο μεταξύ του αιτούντος άδεια διαμονής και της συζύγου του, μπορούσε να παραμείνει στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους μαζί με τη μητέρα του. Ως εκ τούτου, η μητέρα είχε τη δυνατότητα να ζήσει με τα δύο τέκνα της στο έδαφος της Ένωσης⁶¹.

121. Αντιθέτως, στην υπό κρίση υπόθεση η άρνηση χορηγήσεως άδειας διαμονής αφορά το τέκνο της υπηκόου τρίτης χώρας η οποία διαμένει νομίμως στην Ισπανία. Κατά συνέπεια, η μητέρα δεν δύναται να εξακολουθήσει να ζει στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους με τα δύο τέκνα της. Επιπλέον, αν αυτή αποφάσιζε να συνοδεύσει τον ΧΥ εκτός του εδάφους της Ένωσης, το δεύτερο τέκνο της, που είναι πολίτης της Ένωσης, δεν θα μπορούσε να παραμείνει εντός της Ένωσης παρά μόνον αν στερείτο της από κοινού ασκούμενης εκ μέρους των γονέων του επιμέλειας. Στην πράξη, ο μόνος τρόπος για τη διατήρηση της από κοινού ασκήσεως της επιμέλειας θα ήταν, αντιθέτως, τόσο το τέκνο αυτό όσο και ο πατέρας του, επίσης πολίτης της Ένωσης, να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης.

⁶¹ Απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Ο κ.λπ. (C-356/11 και C-357/11, EU:C:2012:776, σκέψη 51, 56 και 57).

122. Δεδομένου ότι οι δύο αυτές υποθέσεις εμφανίζουν καθοριστικές διαφορές, φρονώ ότι είναι δικαιολογημένο να διαπιστωθεί, όπως έκρινε και το Δικαστήριο, ότι στην υπόθεση Ο κ.λπ. δεν υφίσταται «σχέση εξαρτήσεως» υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και ότι τέτοια σχέση υφίσταται στην υπό κρίση υπόθεση. Η αναγνώριση τέτοιας σχέσεως εξαρτήσεως είναι θεμιτή μόνον εφόσον πληρούνται τα κριτήρια που θέτει η νομολογία, πράγμα το οποίο, όπως μόλις κατέδειξα, προδήλως δεν ίσχυε στην υπόθεση Ο κ.λπ. Παρά την πολυπλοκότητα των δύο υποθέσεων, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι τα μέλη της οικογένειας στην υπό κρίση υπόθεση χρήζουν αποτελεσματικής προστασίας, ιδίως προκειμένου να μη στερηθούν οι δύο πολίτες της Ένωσης τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που τους παρέχει η ιδιότητα αυτή. Ως εκ τούτου, η προτεινόμενη προσέγγιση είναι απολύτως συμβατή με τη νομολογία του Δικαστηρίου.

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

123. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι, στην προκειμένη περίπτωση, δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων η πιθανότητα ο ΧΥ να διαθέτει παράγωγο δικαίωμα διαμονής επί τη βάση του άρθρου 20 ΣΛΕΕ. Η διαπίστωση αυτή ισχύει υπό την επιφύλαξη της εκτιμήσεως στην οποία εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί, όσον αφορά την ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ της μητέρας του ΧΥ, υπηκόου τρίτης χώρας, και του ανήλικου τέκνου της, πολίτη της Ένωσης, τέτοιας φύσεως ώστε, σε περίπτωση αρνήσεως χορηγήσεως δικαιώματος διαμονής στον ΧΥ, ο εξαρτώμενος πολίτης της Ένωσης θα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης και θα στερείτο, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα αυτή.

4. Συνθετική παρουσίαση της αναλύσεως του πρώτου θεματικού άξονα

124. Από την ανάλυση του πρώτου θεματικού άξονα προκύπτει ότι, υπό τα πραγματικά περιστατικά των υπό κρίση υποθέσεων, δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων η πιθανότητα να διαθέτει ο υπήκοος τρίτης χώρας παράγωγο δικαίωμα διαμονής βάσει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ⁶². Υπό την επιφύλαξη της εκτιμήσεως στην οποία εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί, υπό το πρίσμα του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής καθώς και της υποχρεώσεως να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του τέκνου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, *σε αμφότερες τις υποθέσεις των κύριων δικών, φαίνεται ότι οι πολίτες της Ένωσης τελούν σε σχέση εξαρτήσεως τέτοιας φύσεως ώστε, σε περίπτωση αρνήσεως αναγνώρισεως του δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο της τρίτης χώρας, ο εξαρτώμενος πολίτης της Ένωσης θα ήταν αναγκασμένος να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης και θα στερείτο ως εκ τούτου τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα αυτή.*

⁶² Βλ. σημεία 94 και 123 των παρουσών προτάσεων.

Γ. Δεύτερος θεματικός άξονας: οι απαιτήσεις της νομολογίας όσον αφορά τον έλεγχο της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως

1. Η ασυμβατότητα της ισπανικής διοικητικής πρακτικής με την προσέγγιση του Δικαστηρίου

125. Ο δεύτερος θεματικός άξονας αφορά, κατ' ουσίαν, το ζήτημα κατά πόσον η ισπανική διοικητική πρακτική είναι συμβατή με τις απαιτήσεις της νομολογίας όσον αφορά τον έλεγχο της υπάρξεως σχέσεως εξαρτήσεως υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.

126. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, η πρακτική αυτή χαρακτηρίζεται από την άρνηση χορηγήσεως άδειας διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, με μόνη αιτιολογία ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει επαρκείς πόρους για τον ίδιο και το μέλος της οικογένειάς του (ούτε ασφάλιση ασθένειας), χωρίς να εξετάζεται αν μεταξύ των προσώπων αυτών υφίσταται σχέση εξαρτήσεως υπό την έννοια του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, ήτοι σχέση τέτοιας φύσεως ώστε ο πολίτης της Ένωσης να υποχρεώνεται, στην πράξη, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, εάν δεν χορηγηθεί στο μέλος αυτό της οικογένειας άδεια διαμονής στο ισπανικό έδαφος.

127. Όπως επισήμανα στην ανάλυσή μου σχετικά με τον πρώτο θεματικό άξονα⁶³, το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να διευκρινίσει, στις σκέψεις 34 έως 54 της αποφάσεως Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real, ότι μια τέτοια πρακτική *δεν είναι συμβατή* με το άρθρο 20 ΣΛΕΕ.

128. Τα κρίσιμα κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να διαπιστωθεί αν ο υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να αντλήσει παράγωγο δικαίωμα διαμονής εκ του άρθρου 20 ΣΛΕΕ επίσης παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο της αναλύσεως αυτής. Όπως εξήγησα λεπτομερώς, μία από τις βασικές πτυχές της εκτιμήσεως στην οποία οφείλουν να προβούν οι αρμόδιες αρχές συνίσταται στη διαπίστωση του κατά πόσον υφίσταται σχέση χαρακτηριζόμενη από *αυξημένο βαθμό εξαρτήσεως* μεταξύ του υπηκόου της τρίτης χώρας, ο οποίος είναι μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, και του πολίτη της Ένωσης⁶⁴. Τονίζοντας συγχρόνως τη σημασία της προστασίας των τέκνων μικρής ηλικίας και της διατηρήσεως, στο μέτρο του δυνατού, της οικογενειακής ενότητας, υπενθύμισα ότι δεν αρκεί οι εθνικές αρχές να λαμβάνουν υπόψη την ενδεχόμενη *υλική εξάρτηση* του τέκνου, πολίτη της Ένωσης, από τον γονέα του, υπήκοο τρίτης χώρας, αλλά πρέπει επίσης να αξιολογούν τη σημασία της *συναισθηματικής σχέσεως* με τον εν λόγω γονέα και τις συνέπειες που η αναχώρησή του θα μπορούσε να προκαλέσει στην ψυχική ισορροπία του τέκνου⁶⁵.

129. Τούτου λεχθέντος, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, ακόμη και αν υφίσταται τέτοια σχέση εξαρτήσεως, μπορεί να μη χορηγηθεί άδεια διαμονής στον υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, εφόσον ο υπήκοος αυτός συνιστά πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή τη δημόσια ασφάλεια, λαμβανομένων υπόψη, μεταξύ άλλων, των ποινικών αδικημάτων που αυτός έχει διαπράξει⁶⁶. Στο πλαίσιο της αναλύσεώς μου σχετικά με τον πρώτο θεματικό άξονα και, πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την υπόθεση C-532/19, παρέθεσα, όσον αφορά το ποινικό μητρώο του QP, ορισμένα χρήσιμα στοιχεία

⁶³ Βλ. σημείο 42 των παρούσων προτάσεων.

⁶⁴ Βλ. σημεία 60 και 61 των παρούσων προτάσεων.

⁶⁵ Βλ. σημείο 68 των παρούσων προτάσεων.

⁶⁶ Βλ. σημείο 83 των παρούσων προτάσεων.

ερμηνείας των εννοιών της «δημοσίας τάξεως» και της «δημόσιας ασφάλειας»⁶⁷. Τέλος, υπενθύμισα ότι ο χαρακτηρισμός ως «απειλή» των εν λόγω δημοσίων εννόμων αγαθών δεν μπορεί να διατυπώνεται αυτομάτως, αλλά πρέπει να προκύπτει από συγκεκριμένη εκτίμηση του συνόλου των υφιστάμενων κρίσιμων πραγματικών περιστατικών εκάστης υποθέσεως, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, του υπέρτερου συμφέροντος του παιδιού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων⁶⁸.

2. Συνθετική παρουσίαση της αναλύσεως του δεύτερου θεματικού άξονα

130. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, εφόσον η ισπανική διοικητική πρακτική δεν προβλέπει τέτοια ανάλυση για τη διαπίστωση της υπάρξεως παράγωγου δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ, η πρακτική αυτή δεν πληροί τις απαιτήσεις που επιβάλλει η νομολογία του Δικαστηρίου. Κατά συνέπεια, η επίμαχη διοικητική πρακτική *δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης*.

131. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, η ανάλυση του δεύτερου θεματικού άξονα οδηγεί στη διαπίστωση ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, όπως ερμηνεύεται στη νομολογία του Δικαστηρίου, *αντιτίθεται* στην ανωτέρω περιγραφόμενη διοικητική πρακτική.

VI. Πρόταση

132. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Tribunal Superior de Justicia de Castilla-La Mancha (ανώτερο δικαστήριο της Castilla-La Mancha, Ισπανία) ως εξής:

- 1) Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους άρνηση αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας ενήλικου πολίτη της Ένωσης, ο οποίος είναι υπήκοος του κράτους μέλους αυτού και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, για τον λόγο και μόνον ότι ο εν λόγω πολίτης της Ένωσης δεν διαθέτει, για τα μέλη της οικογενειακής ενότητας, επαρκείς οικονομικούς πόρους ώστε να μην επιβαρύνει το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, εφόσον εντός της οικογένειας υφίσταται σχέση εξαρτήσεως πολίτη της Ένωσης, και ιδίως ανηλίκου, τέτοιας φύσεως ώστε, σε περίπτωση αρνήσεως αναγνώρισεως δικαιώματος διαμονής στον υπήκοο της τρίτης χώρας, ο εξαρτώμενος πολίτης της Ένωσης θα ήταν αναγκασμένος να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του και θα στερείτο, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα πραγματικής απολαύσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που παρέχει η ιδιότητα αυτή.
- 2) Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν υφίσταται σχέση εξαρτήσεως ικανή να δικαιολογήσει την αναγνώριση παράγωγου δικαιώματος διαμονής βάσει της εν λόγω διατάξεως, απλώς και μόνον διότι ο υπήκοος κράτους μέλους, ο οποίος είναι ενήλικος και ουδέποτε άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας, και ο/η σύζυγός του, ο/η οποίος/α είναι ενήλικος/η και υπήκοος τρίτης χώρας, υποχρεούνται να συμβιώνουν βάσει των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον γάμο, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου υπήκοος είναι ο πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁶⁷ Βλ. σημεία 87 έως 93 των παρουσών προτάσεων.

⁶⁸ Βλ. σημείο 83 των παρουσών προτάσεων.